

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาเชิงจริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติกรรณในสังคมไทย

4.1 ความนำ

เริ่มตั้งแต่ มนุษย์แสวงหาความรู้เกี่ยวกับชีวิตคืออะไร มีสาระแก่นสารอยู่ที่ใด อะไรคือสิ่งดี ที่มนุษย์ควรแสวงหาและเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต ด้วยเหตุนี้ จึงได้ก่อกำเนิด "จริยศาสตร์" วิชาการสาขาหนึ่งที่จะทำให้เรามี "ความรู้" ชนิดที่กล่าวมานี้¹

จริยศาสตร์ คือศาสตร์ที่ว่าด้วยสิ่งซึ่งควรประพฤติซึ่งเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตในสังคม โดยมีการกำหนดวินัยจรรยาว่า ความประพฤตินั้นถูกหรือผิด มีคุณค่า และความหมายต่อชีวิตหรือไม่ อย่างไร มนุษย์ควรค้นหาอุดมคติที่ประเสริฐซึ่งควรยึดเป็นหลักปฏิบัติร่วมกัน รวมทั้งวิธีการที่จะช่วยให้บรรลุถึงอุดมคติที่ประเสริฐนั้น แต่ขณะเดียวกันก็ได้ชักจูงให้เราเชื่อในลัทธิใดลัทธิหนึ่ง หากเสนอแนวคิดนั้น ๆ เพื่อให้เราใช้พิจารณาญาณที่จะเลือกตัดสินใจหลังจากที่ได้พิจารณาข้อดีข้อเสียของแต่ละลัทธิอย่างถี่ถ้วนโดยมีจริยธรรมเป็นกฎเกณฑ์ของความประพฤติที่มนุษย์ควรประพฤติ ให้สมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นผู้มีเหตุผล มีความคิด และมีสติปัญญา

จริยศาสตร์ต่างจากจริยธรรมในแง่ที่ว่า จริยศาสตร์เสนอความรู้ด้วยวิธีการทางปรัชญา ในลักษณะที่เป็น "ความรู้เพื่อรู้" โดยเสนอว่า อะไรดี อะไรชั่ว ควรหรือไม่ควรประพฤติ ด้วยเหตุผลต่าง ๆ แต่จริยธรรมเน้นทางด้านศาสนา กล่าวคือ เมื่อรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิดแล้ว มิใช่เป็น

¹ จารุณี วงศ์ละคร, *ปรัชญาเบื้องต้น* (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 152-153.

² น้อย พงษ์สนธิ, *จริยศาสตร์* (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์, 2520), หน้า 19.

เพียงความรู้เพื่อรู้เท่านั้น แต่ต้องนำความรู้นั้นไปประพฤติปฏิบัติด้วย³

จริยศาสตร์ เป็นพฤติกรรมเชิงระเบียบวินัย ที่ประยุกต์ใช้สำหรับการมีชีวิตที่ดี และหน้าที่รับผิดชอบที่จะพัฒนาคุณงามความดีในชีวิต ในขณะที่ จริยธรรมมุ่งเน้นการอธิบายวิถีชีวิตที่ประพฤติคุณธรรมในรูปแบบของสังคมนั้น ๆ เช่น วิถีชีวิตแบบชาวไทยพุทธ มีกฎเกณฑ์ความประพฤติที่เป็นสัญลักษณ์ทางคุณธรรมนำมาใช้ปฏิบัติได้จริง และสามารถอธิบายได้ด้วยวิธีการทางจริยศาสตร์⁴ ซึ่งศึกษาวิเคราะห์ปัญหาสำคัญ 3 ประเด็น คือ ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งมีค่าหรือสิ่งดีสำหรับมนุษย์ ปัญหาเกี่ยวกับเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม และปัญหาเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรม⁵

จริยธรรม เปรียบเสมือนเส้นบรรทัดและเครื่องกล่อมกล่อมให้มนุษย์เคลื่อนไหว ประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจาและใจอย่างมีกติกา เป็นหนทางให้ตนเองและผู้อื่นก้าวไปสู่คุณงามความดี⁶ จริยธรรมมีโครงสร้างสำคัญอย่างน้อย 2 ข้อ ได้แก่ ศีลธรรม (Moral Value) คือสิ่งที่ควรคำนึง และคุณธรรม (Ethical Value) คือสิ่งที่ควรปฏิบัติ ทั้งทางกาย วาจา และใจ และหากมีความขัดแย้งเกี่ยวกับคุณธรรมหรือค่านิยมตั้งแต่ 2 ตัวขึ้นไป เช่น ถ้ามีเหตุการณ์ขัดแย้งเกิดขึ้น ทำให้เราตกอยู่ในสภาพที่ต้องการแก้ปัญหา หากเราตัดสินใจแก้ปัญหาโดยยึดผลประโยชน์เพื่อสังคม ย่อมแสดงว่าเรามีจริยธรรมสูงกว่าคนที่แก้ปัญหาเพื่อผลประโยชน์ตน⁷

การศึกษาแนวคิดเรื่องกรุณา เป็นการศึกษาแนวคิดเชิงจริยธรรม ด้วยวิธีการทางจริยศาสตร์ เพราะมีประเด็นปัญหาที่น่าสนใจ ดังนี้

³ สุจิตรา (อ่อนค้อม) รณริน, *ปรัชญาเบื้องต้น* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, 2537), หน้า 65-92.

⁴ ประภาศรี สีหอำไพ, *พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 19.

⁵ สุจิตรา (อ่อนค้อม) รณริน, *ปรัชญาเบื้องต้น*, หน้า 67-68.

⁶ สิวลี ศิริไถ, *จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล* (มหาสารคาม : ปริทัศน์การพิมพ์, 2528), หน้า 9.

⁷ สาโรช บัวศรี, *จริยธรรมในสังคมไทย รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมปัจจุบัน*. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2522), หน้า 18.

⁸ หน่วยศึกษานิเทศก์, กรมสามัญศึกษา, *การสร้างแบบวัดคุณลักษณะ*. (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, 2529) หน้า 1.

1. ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งมีค่าหรือสิ่งดีสำหรับมนุษย์ ได้แก่

1.1 การแสวงหาสิ่งมีค่าในตัวเอง (Intrinsic Value) มีลักษณะเช่นเดียวกับ การแสวงหาความรู้เพื่อความรู้ มิใช่แสวงหาเพื่อจะให้ได้สิ่งอื่นต่อไป

1.2 การแสวงหาสิ่งมีค่านอกตัว (Extrinsic Value) มีลักษณะเช่นเดียวกับ การแสวงหาความรู้เพื่อใช้ความรู้นั้นก้าวไปสู่สิ่งอื่น เช่น ความมีเงิน ความรู้ในลักษณะนี้จึงเป็นวิธีที่จะนำไปสู่สิ่งอื่น โดยไม่มีที่สิ้นสุด

พฤติกรรมกรุณาเป็นเรื่องของจริยธรรมซึ่งเป็นกุศลกรรม มีคุณค่าคืออรรถะหรือประโยชน์ 3 ประการคือ

1) ทิฏฐธรรมมิกัตถะ ประโยชน์ที่บุคคลจะพึงได้ พึ่งถึงในปัจจุบัน
2) สัมปะรายิกัตถะ ประโยชน์ที่บุคคลจะพึงได้ พึ่งถึงในอนาคตต่อไป คือ จากวันเป็นเดือน ปี และชาติต่อไป

3) ประระมัตถะ ประโยชน์อย่างยอดเยี่ยม ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน⁹

กล่าวได้ว่า พฤติกรรมกรุณาเป็นวิถีคือ ทางแห่งกุศลกรรม ทางทำความดี กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติ เป็นผลบุญหรือประโยชน์ที่บุคคลจะพึงได้ พึ่งถึงในปัจจุบัน ที่เห็นได้ชัดคือ ผู้ให้ความกรุณาย่อมมีปิติ รู้สึกสบายใจที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น กรุณามีประโยชน์ที่บุคคลจะพึงได้ พึ่งถึงในอนาคตต่อไป คือ เมื่อได้ช่วยเหลือผู้อื่นแล้ว ผู้รับความช่วยเหลือ ย่อมคิดตอบแทนบุญคุณผู้ให้ความช่วยเหลือ แม้มิได้ตอบแทน ก็มีแต่ความคิดปรารถนาดีต่อผู้ให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอ เมื่อปฏิบัติกรุณาเพิ่มพูนยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ กรุณาย่อมมีประโยชน์อย่างยอดเยี่ยม คือนิพพาน ดังที่ เสฐียรพงษ์ วรรณปก กล่าวว่า "พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่า ถ้าจะให้ดีแล้ว มนุษย์ควรก้าวไปถึงระดับนิพพาน แต่ถ้าบารมียังไม่แก่กล้า... พอถึงเวลา ก็จะเป็นเอง เหมือนยกกาน้ำตั้งเตาไฟสะสมความร้อนไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งอุณหภูมิถึงร้อย องศาเซลเซียส น้ำย่อมเดือด แนวทางของพระพุทธเจ้าก็เช่นกัน เป็นธัมมานุธรรมปฏิบัติ ต้องปฏิบัติให้

⁹ พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จูตญาโน), แบบเรียนวิชาพระธรรมวินัย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด กิตติวรรณ, 2521), หน้า 49-51.

ถูกหลักการ วิธีการ และตรงตามเป้าหมาย"¹⁰ การปฏิบัติกรณาก็เหมือนกัน เมื่อรู้จักทางปฏิบัติอย่างถูกต้องตามองศ์ธรรม ทั้งทางกาย วาจา ใจแล้ว บุคคลย่อมเว้นจากโทษ จิตก็สงบจากนิวรณ์ สมาธิก็มี จิตอยู่ด้วยรู้ ญาณก็มี ปัญญาก็มี วิมุตติญาณทัสสนะย่อมเกิดขึ้น จิตย่อมหลุดพ้นเป็นภาวะนิพพาน ในที่สุด

ประโยชน์ที่พึงได้รับจากการบำเพ็ญกรณา ในขั้นต้นย่อมเป็นประโยชน์สำหรับบุคคลตามหลัก อรรถะ 3 ได้แก่ อัตตัตตะคือประโยชน์ตน ปรัตตะคือประโยชน์ผู้อื่น และอุภยัตตะคือประโยชน์ร่วมกัน ทั้งสองฝ่าย¹¹ และเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของการเจริญกุศลกรรมดังกล่าว ควรปฏิบัติกรณา โดยยึดถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี¹² ดังนี้

- 1.- การกระทำ (Action) ที่แสดงออกว่า กรณาเป็นสิ่งที่จะต้อง
 2. ความต่อเนื่อง (Consequences) ของกรณาที่เป็นความดี ทั้งแตกต่างกันและไม่แตกต่างกัน ในแต่ละสถานการณ์
 3. คุณลักษณะ (Character) ของกรณาเมื่อปฏิบัติแล้ว ย่อมถือได้ว่า เป็นการทำความดี ซึ่งผู้กระทำ ย่อมเป็นที่ยอมรับในคุณลักษณะที่แสดงออกซึ่งความดีนั้น
 4. แรงจูงใจที่เป็นแรงผลักดัน (Motive) ให้ประพฤติกุณาในระเบียบแบบแผนอย่างตั้งใจ
- พฤติกรรมกรณาเป็นพฤติกรรมที่ตอบสนองความต้องการของบุคคลยามเกิดวิกฤตการณ์ในชีวิต ตั้งแต่มารดาบำรุงรักษาครรภ์ด้วยความกรณาเพื่อไม่ให้บุตรได้รับการกระทบกระเทือน จนกระทั่งให้กำเนิดบุตรก็ต้องอาศัยแพทย์ พยาบาลในการดูแลรักษา จากนั้น ทั้งมารดาบิดาก็ต้องช่วยกันเลี้ยงดู บุตรจนเติบโตใหญ่ ให้การศึกษา พฤติกรรมกรณานี้ มีปรากฏในระดับครอบครัว ขยายออกไปถึงญาติ สนิทมิตรสหาย เพื่อนบ้าน แม้กระทั่งในสถานที่ทำงาน ก็ต้องให้ความอนุเคราะห์ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พฤติกรรมกรณาจึงแทรกอยู่ในชีวิตของเราแต่เล็กจนโต และจนถึงตายจากกันไป ในที่สุด ทั้งนี้ เพราะ หลักธรรมข้อกรณามีความจำเป็นต่อสังคมอย่างมาก และถูกนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมอย่างเด่นชัด เห็นได้จาก การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมกรณา 2 ทิศทาง คือ

¹⁰ พุทธศาสนาที่ข้าพเจ้ารู้จัก (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, 253-), หน้า 99.

¹¹ พ. จ. 30/755/302.

¹² ประกาศรี สีหอำไพ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม, หน้า19-20.

1) ในทิศทางเดียวกันกับพฤติกรรมบางอย่าง เช่น เมตตากรุณา กรุณาปรานี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของ เห็นอกเห็นใจ เสียสละ ช่วยเหลือผู้เดือดร้อน

2) ในทิศทางตรงกันข้ามกับพฤติกรรมบางอย่าง เช่น กรุณามากแสดงออกในลักษณะไม่ก้าวร้าว ไม่เบียดเบียน ไม่โหดร้าย ไม่ทารุณ ไม่ข่มขู่ข่มเหงรังแกผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์

พฤติกรรมกรุณาเป็นพฤติกรรมเพื่อสังคม (Pro-Social Behavior) ดังที่นพมาศ ธีรเวคิน ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมเพื่อสังคม มักจะประกอบด้วยประเพณีหรือค่านิยม ดังต่อไปนี้

1) ประเพณีเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) ส่งผลให้มนุษย์เสียสละ เพื่อสังคมได้

2) ประเพณีของความเสมอภาค (Equity) ทำให้มนุษย์แลกเปลี่ยนการช่วยเหลือกันและกันเพื่อความเท่าเทียมกันในสังคม

3) ประเพณีเกี่ยวกับการเสนอและสนอง (Reciprocity) ก่อให้เกิดการเกื้อกูลและการตอบแทนบุญคุณกัน¹³

พฤติกรรมกรุณาแสดงออกซึ่งความเห็นอกเห็นใจ และความมีน้ำใจ ทำไปเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เป็นเจตนาที่ไม่หวังรับผลตอบแทนกลับมา เป็นการบำเพ็ญกุศลสร้างผลประโยชน์แก่กลุ่มสังคม เป็นการสร้างความดีอย่างหนึ่ง แม้ว่า กระทำเพราะสถานการณ์บีบบังคับโดยอัตโนมัติหรือถูกชักชวนให้กระทำก็ตาม ล้วนเป็นการกระทำที่มีความหมายที่เน้นแรงจูงใจหรือเจตนา (Motivational or Intentional Definition) ความหมายที่เน้นทางจริยธรรม (Moral Definition) และความหมายที่เน้นการปฏิบัติ (Behavioral Definition) ที่บุคคลพึงกระทำประโยชน์ต่อผู้อื่น ประหนึ่งว่ากำลังทำประโยชน์ต่อตนเอง¹⁴

2. ปัญหาเกี่ยวกับเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม

ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้เกณฑ์ตัดสินพฤติกรรมกรุณาตามหลักการ หรือมาตรการขององค์ธรรม

¹³ นพมาศ ธีรเวคิน. *จิตวิทยาสังคมกับชีวิต* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 59.

¹⁴ แสงสุรีย์ ลำอังกกุล. *จิตวิทยาสังคม เล่ม 2* (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536), หน้า 6-7.

ของกรุณาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นทฤษฎีแบบเจตน์จำนงนิยม (Intentionalism) ถือเจตนาเป็นหลัก โดยเจตนาแห่งกรุณา นั้น ต้องมีลักษณะแน่นอนตายตัว เป็นเจตนาที่ไม่มีโลก ไม่มีโกรธ ไม่มีหลง เจือปน และหาได้เปลี่ยนแปลงไปตามความรู้สึกอื่นใดไม่ เป็นทฤษฎีแบบสัมบูรณ์นิยม (Absolutism) เพราะถือว่า ค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งแน่นอนตายตัวตามเจตนาหรือแรงจูงใจที่ก่อให้เกิดการกระทำ เป็นมาตรฐานการตัดสินการกระทำ โดยไม่ขึ้นกับบุคคล สถานที่ และเวลา เพราะหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ นั้น มีความดีในตัวเองมีคุณค่าตัดสินการกระทำอย่างหนึ่งว่า ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด เมื่อคน ๆ หนึ่งกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปแล้ว ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

"...ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงทราบกรรม...ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ¹⁵ ...ดูกรภิกษุทั้งหลาย การกระทำที่ผู้กระทำไม่มีเจตนา ไม่จัดเป็นการกระทำที่ดี หรือชั่วแต่อย่างใด การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี ซึ่งได้แก่ กุศลมูล 3 คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ การกระทำที่เกิดจากเจตนาชั่ว ได้แก่ อกุศลมูล 3 คือ โลภะ โทสะ โมหะ¹⁶

3. ปัญหาเกี่ยวกับค่าทางจริยธรรม

เป็นปัญหาเกี่ยวกับ ความมีอยู่ของค่าทางจริยธรรมแห่งพฤติกรรมกรุณา ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นทฤษฎีแบบวัตถวิสัย (Objectivism) คือ เชื่อว่าค่าทางจริยธรรมมีอยู่จริงในโลกนี้ มีอยู่ด้วยตัวมันเอง มีลักษณะแน่นอนตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาหรือสภาพแวดล้อม เช่น การกล่าวว่า พฤติกรรมกรุณาเป็นสิ่งดี ย่อมหมายความว่า สิ่งดีที่มีอยู่ในพฤติกรรมกรณานั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงแบบวัตถวิสัย คือ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามความเห็นของใคร ดังนั้น หากมีกรณีโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาเชิงจริยธรรมอันเนื่องด้วยพฤติกรรมกรุณาว่า ดีหรือชั่ว จึงต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกหรือผิดแต่เพียงฝ่ายเดียว เท่านั้น

¹⁵ วจ.ปญจก. 22/334/368.

¹⁶ วจ.ติก. 20/551/250.

4.2 ปัญหาเชิงจริยธรรมเกี่ยวกับหลักธรรมข้อภุณาในสังคมไทย

แม้ว่า พฤติกรรมภุณาเป็นสิ่งดี มีคุณค่า กระนั้นก็ตาม สังคมไทยยังคงประสบปัญหาเชิงจริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติภุณา แยกเป็น 2 ประเด็น คือ

4.2.1 ปัญหาเกี่ยวกับการละเว้นที่จะปฏิบัติหลักธรรมข้อภุณา

4.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติภุณา

4.2.1 ปัญหาเกี่ยวกับการละเว้นที่จะปฏิบัติหลักธรรมข้อภุณา

ปีพุทธศักราช 2495 เมื่อพันธุฉน มีผู้ป่วยโรคเรื้อนสวมเสื้อผ้าขาววันจำนวนหนึ่ง นอนพักอาศัยอยู่ที่บริเวณเชิงสะพานนบุรี จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้เพราะพวกเขาถูกกีดกันจากสังคมด้วยเหตุที่บุคคลโดยทั่วไปเข้าใจว่าเขาเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรคร้าย จึงมีคนเป็นจำนวนมากที่ไม่อยากเข้าใกล้ผู้ป่วยโรคเรื้อนนับหมื่นคนในภาคเหนือของเมืองไทย และเป็นปัญหาใหญ่ที่ไม่อยากให้คนโรคเรื้อนเที่ยวเดินขอรานในย่านชุมชน แต่ก็ห้ามไม่ได้เพราะเขาเหล่านี้เป็นคนอ่อนแอ ยากจน และไม่มีฝีมือ จึงต้องขอรานเพื่อเลี้ยงชีพด้วยความอดทนต่อการดูว่ากล่าวจากบางคนที่ไม่ให้ความช่วยเหลือ จากหลักธรรมของพระพุทธศาสนามุ่งสอนให้ผู้คนมีความเมตตากรุณาต่อกัน จึงมีบุคคลบางกลุ่มปฏิบัติภุณาด้วยกาย วาจา ใจ ในขณะที่ บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งสามารถเมินเฉยต่อความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ ด้วยการไม่คิดที่จะบรรเทาความทุกข์ยากของผู้อื่น คนรวยไม่คำนึงถึงความทุกข์ยากของคนจน บางคนปิดตัวเอง อยู่แต่ในหอคอยงาช้างท่ามกลางความอยุติธรรมของโลก เช่น พระบางรูปยังคงอยู่ในกุฏิอย่างสุขสบายโดยไม่สนใจคนสลับรอบ ๆ วัคยอมไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นผู้มีความภุณา¹⁷ บ้างละเว้นที่จะให้ความช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุ อุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย มหันตภัยจากผู้คนที่ฉกชิงวิ่งราว ด้วยเหตุผลนานาประการ ยิ่งไปกว่านั้น กลับมีบางกลุ่มที่มุ่งทำร้ายประชาชนด้วยการคิดเอาเปรียบ ทำลายผู้คนและสรรพสัตว์ สร้างปัญหาระดับปัจเจกชน ระดับสังคม ระดับชาติ และปัญหาพระศาสนาอีกด้วย

¹⁷ ภิกขุ ปัญญาณนทะเล. (ชันวาคม, 2495). เมตตา-ภุณา. นิตยสารโยนค. หน้า 13-16.

¹⁸ ส. ศิวรักษ์. ศาสนากับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : พาสโก, 2525), หน้า 141.

จะเห็นได้ว่า ในสังคมล้วนมีทั้งคนดีและคนเลวปะปนกัน พฤติกรรมกรรณาจึงถูกซึมซับ แทรกแซงด้วยพฤติกรรมอื่น ๆ และทัศนคติทางสังคม เมื่อนักวิชาการได้พบเห็นเหตุการณ์ทางสังคม หลายครั้งหลายคราว จึงมีแรงดลใจเริ่มต้นตัวในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

เทพวิกรณ์ มณีวัง¹⁹ ได้สร้างเครื่องมือวัดระดับจริยธรรม²⁰ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น กรมสามัญศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ และผู้ปกครอง แล้วพบว่า ระดับจริยธรรมด้านเมตตา-กรุณา ของนักเรียนและผู้ปกครอง ปรากฏดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการวัดจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น กรมสามัญศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ และผู้ปกครอง

กลุ่มเป้าหมาย	ระดับการรับรู้ (%)	ระดับการตอบสนอง (%)	ระดับการเห็นคุณค่า (%)	ระดับการจัดระบบ (%)
นักเรียน	14.03	12.03	36.30	37.64
ผู้ปกครอง	9.28	19.72	42.00	29.00

¹⁹ เทพวิกรณ์ มณีวัง, "การสร้างเครื่องมือวัดจริยธรรมของผู้ปกครองและนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น", วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2538, หน้า 106-107.

²⁰ ตามแนวคิดของแคทรโวลและคณะ (1971) เชื่อว่าคุณลักษณะทางการรู้ตัวมี 5 ระดับคือ

1. ระดับการรับรู้ (Receiving) คือ สนใจรับฟังรับรู้ มักแสดงออกด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง กับสิ่งนั้น
2. ระดับการตอบสนอง (Responding) เป็นระดับพอใจสิ่งนั้น มักแสดงออกด้วยการค้นหารวบรวมให้ได้มาซึ่งสิ่งนั้น พุดและกระทำไปในแนวทางที่ชื่นชมต่อสิ่งนั้น
3. ระดับการเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นระดับที่เห็นคุณค่าหรือความสำคัญของสิ่งนั้น มักแสดงออกด้วยการพยายามแสวงหาในสิ่งนั้น ชักชวนและรณรงค์เพื่อให้ผู้อื่นยึดถือ คล้อยตามสิ่งนั้น
4. ระดับการจัดระบบ (Organization) เป็นระดับสรุปคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ขึ้นเป็นเกณฑ์หรือหลักการของความดีความงามที่ใช้ยึดถือเป็นแนวของการประพฤติปฏิบัติ
5. ระดับลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นระดับที่ซึมซาบคุณค่าของความดีงามเข้าเป็นอุดมการณ์ที่แน่นแฟ้นเป็นบุคลิกภาพที่ถาวร, อ้างใน เทพวิกรณ์ มณีวัง, หน้า 13-14.

จากแผนภาพที่ 3 แสดงให้เห็นการวิเคราะห์พฤติกรรมการตัดสินใจให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในสถานการณ์ฉุกเฉิน มี 3 ขั้นตอนคือ

- ขั้นที่ 1 ผู้พบเห็นเหตุการณ์สังเกตเหตุการณ์แล้ว สนใจหรือเพิกเฉย
- ขั้นที่ 2 ผู้พบเห็นเหตุการณ์แปลความหมายของเหตุการณ์ว่าสมควรให้ความช่วยเหลือหรือไม่ให้ความช่วยเหลือ
- ขั้นที่ 3 ผู้พบเห็นเหตุการณ์ตัดสินใจช่วยเหลือหรือไม่ช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ในเหตุการณ์นั้น

2. แนวคิดของ เซฟรี่, บริงแฮม และเซแรงเกอร์ (Severy, Bringham & Schlenker, 1976)²²

ได้นำพิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ ได้แก่ ผู้เคราะห์ร้าย ผู้ร่วมเหตุการณ์ คนอื่น ๆ และลักษณะของเหตุการณ์ นั้น ๆ ว่า มีอิทธิพลต่อการช่วยเหลือในเหตุการณ์ฉุกเฉิน ดังนี้

1) อิทธิพลของความคลุมเครือจากความต้องการของผู้เคราะห์ร้าย

จากการวิจัยของเซฟรี่, บริงแฮม และเซแรงเกอร์ พบว่า เหตุการณ์ที่ชัดเจน มีความคลุมเครือน้อย เช่น ผู้เคราะห์ร้ายตะโกนร้องขอความช่วยเหลือ ย่อมทำให้ผู้พบเห็นเหตุการณ์ช่วยเหลือได้อย่างรวดเร็ว

2) อิทธิพลของขนาดกลุ่ม ยิ่งกลุ่มมีขนาดใหญ่ ก็ยิ่งทำให้คนคิดปิดความรับผิดชอบได้มากขึ้น จึงช่วยเหลือผู้อื่นน้อยลง ในทำนองเดียวกัน การที่บุคคลหลงใหลอยู่กับกลุ่ม จนทำให้เสียความเป็นตัวของตัวเอง หรือมองไม่เห็นศักดิ์ศรีแห่งตนแล้ว บุคคลย่อมไม่ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

3) อิทธิพลของความคล้ายคลึงตามที่รับรู้ ตามเอกลักษณ์ของกลุ่ม เชื้อชาติ เพศ และระดับชนชั้นทางสังคม พบว่า ผู้พบเห็นเหตุการณ์มีแนวโน้มให้ความช่วยเหลือผู้เคราะห์ร้ายที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับตน ตามที่รับรู้ ตามเอกลักษณ์ของกลุ่ม เชื้อชาติ เพศ และชนชั้นทางสังคม ในทางตรงกันข้าม ผู้พบเห็นเหตุการณ์จะลดการให้ความช่วยเหลือผู้เคราะห์ร้ายที่ไม่มีความคล้ายคลึงกับตน

4) อารมณ์ค้างและความรู้สึก บุคคลที่มีสภาวะอารมณ์ดี มักมีความมั่นใจในความสามารถต่าง ๆ ของตนเอง จึงแสดงความเอื้อเฟื้อแก่ผู้อื่นได้โดยง่าย และเมื่อพิจารณาด้านความรู้สึกตามอุปนิสัย

²² แสงสุรีย์ ท่าอังก์กุล, "ความเอื้อเฟื้อ" จิตวิทยาสังคม เล่ม 2 (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537), หน้า 15-20.

แล้ว จะพบว่า ผู้ที่มีความรับผิดชอบสูงมักจะแสดงความเอื้อเฟื้อแก่ผู้อื่น²³ อยู่เสมอ

3. ตัวแปรเกี่ยวกับผู้ให้ความช่วยเหลือ ขึ้นอยู่กับสภาพจิตของผู้ให้ความช่วยเหลือ ดังที่ ธีระพร อุวรรณโณ²⁴ ได้ระบุไว้ 4 ประการ ดังนี้

1) สภาวะหลังความสำเร็จและความล้มเหลว (Success and Failure)

ผู้ประสบความสำเร็จมักจะช่วยเหลือผู้อื่นมากกว่าผู้ประสบความล้มเหลว ดังที่ ไอเซน (Isen, 1970) ได้ให้กรทำแบบทดสอบหลายอย่างแล้วนอกผลจากนั้นให้ผู้สังเกตการณ์เดินเข้ามาในห้องทดลอง พร้อมกล่องรับบริจาคเงินที่มีข้อความกำกับว่าเป็นการหาทุนเพื่อไปติดตั้งเครื่องปรับอากาศในห้องสมุดของโรงเรียนนั้น ผลการวิจัยพบว่า ผู้ประสบความสำเร็จ(ผู้ทำคะแนนได้ดี) บริจาคเงินให้โดยเฉลี่ย 46 เซ็นต์ แต่ผู้ประสบความล้มเหลว(ผู้ทำคะแนนไม่ดี) บริจาคเงินให้โดยเฉลี่ยเพียง 7 เซ็นต์

2) การคำนึงถึงตนเอง (Self-Concern)

การคำนึงถึงตนเอง เช่น เป็นห่วงเรื่องเวลา ฐานะการเงิน ครอบครัว กลัวคนรักเอาใจออกห่าง เป็นต้น สภาพการณ์เหล่านี้ อาจทำให้เกิดอารมณ์ไม่ดีและไม่อยากช่วยเหลือผู้อื่น จากงานวิจัยของ เบอร์กอวิทซ์ (Borkowitz, 1972) พบว่า นักศึกษาที่ร้อฟังผลการประเมิน "ภาวะไหวรู้สึกทางสังคม (Social Sensitivity)" ก่อให้เกิดการคำนึงถึงตนเองมาก ส่งผลให้อัตราและปริมาณการช่วยเหลือผู้อื่นลดลง และงานวิจัยของดาร์ลีย์และแบทสัน (Darley & Batson, 1973) พบว่า การที่บุคคลรีบเร่งเพื่อจะไปพบผู้อื่นตามเวลาที่นัดไว้ก็ทำให้พฤติกรรมการช่วยเหลือลดลงเช่นกัน

3) ความมีอารมณ์ดี (Good Moods) ของบุคคลที่เกิดจากสิ่งอื่นนอกเหนือไปจากความสำเร็จ คนที่มีอารมณ์ดีมักให้ความช่วยเหลือมากกว่าคนที่อารมณ์ไม่ดี ดังที่ ไอเซน และลีวิน (Isen & Levin, 1972) ได้ทำวิจัยโดยจัดสถานการณ์ให้นักศึกษามีอารมณ์ดี แต่ไม่เกี่ยวข้องกับการประสบผลสำเร็จในการทำงาน เช่น การให้และไม่ให้ขนมนักเรียนบางราย ผลปรากฏว่า นักศึกษาที่ได้รับขนมในตอนต้นยินดีให้ความช่วยเหลือผู้อื่นมากกว่านักศึกษาที่ไม่ได้รับขนม

ในเวลาต่อมา ลีวินและไอเซน (Levin & Isen, 1975) ค้นพบว่า ความสนใจในสิ่งแวดล้อมที่

²³ แสงสุรีย์ สำอางค์กุล, "ควม. ใจเพื่อ" จิตวิทยาสังคมร่วมสมัย (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2525), หน้า 321-330.

²⁴ ธีระพร อุวรรณโณ, จิตวิทยาสังคม (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 7/14-7/30.

ทำให้คนประสบโชคดี ก็ทำให้คนประสบโชคดีนั้นให้ความช่วยเหลือผู้อื่น เช่น ร้อยละ 90 ของผู้ที่พบเงิน 10 เซ็นต์ในตู้โทรศัพท์ ได้ช่วยส่งจดหมายให้คนที่ลืมจดหมายซึ่งไม่ได้ติดแปดหม็บทิ้งไว้ในตู้โทรศัพท์นั้น ในขณะที่ ร้อยละ 10 ของผู้ที่ไม่พบเงิน 10 เซ็นต์ในตู้โทรศัพท์ ได้ช่วยส่งจดหมายให้คนอื่นซึ่งไม่ได้ติดแปดหม็บแล้วทิ้งไว้ในตู้โทรศัพท์นั้น เป็นต้น

4) ความรู้สึกที่เป็นผลมาจากการที่บุคคลทำร้ายผู้อื่น หรือได้เห็นผู้อื่นถูกทำร้าย

คาร์ลสมิทท์และกรอส (Carlsmith & Gross, 1969) ได้จัดสภาพการให้ผู้ร่วมการทดลองแสดงบทบาทเป็นครู เมื่อนักเรียนให้คำตอบผิด ครูบางคนจะต้องทำโทษนักเรียนโดยการใช้ไฟฟ้าช็อก แต่ครูบางคนทำโทษโดยการกดปุ่มทำเสียงดังให้นักเรียนรับรู้ หลังจากการเรียนสิ้นสุดลง นักเรียนได้ขอให้ครูเหล่านั้นช่วยโทรศัพท์ติดต่อผู้คนที่หาเงินช่วยการกุศล ผลปรากฏว่า ร้อยละ 75 ของครูที่ใช้ไฟฟ้าช็อกนักเรียน ยินดีช่วยเหลือตามคำขอร้อง ในขณะที่ ร้อยละ 25 ของครูที่กดปุ่มทำเสียงสัญญาณ ยินดีให้ความช่วยเหลือนักเรียนตามคำขอร้อง นั้น แสดงให้เห็นว่า การที่บุคคลช่วยเหลือผู้อื่นหลังจากที่ได้ทำร้ายหรือเคยเห็นผู้อื่นถูกทำร้าย อาจเป็นเพราะความสำนึกผิด (Guilt) หรืออาจเกิดความรู้สึกร่วมจึงช่วยเหลือเพื่อผ่อนคลายความรู้สึกดังกล่าว

5) การสูญเสียและการช่วยเหลือ (Cost and Helping)

ลาตานิและดาร์ลีย์ (Latane & Darley, 1970) ทำการวิจัยแล้วพบว่า คนทั่วไปยินดีให้ความช่วยเหลือในการบอกเวลา บอกทิศทาง และให้แลกเศษสตางค์ ในขณะที่ การบอกชื่อให้คนแปลกหน้าทราบ รวมทั้งการให้เงินแก่คนที่มาขออย่างตรงไปตรงมา นั้น มีอัตราน้อยลงตามลำดับ

4. ภูมิหลังของผู้ให้การช่วยเหลือ

1) ภูมิหลังทางครอบครัว

ลอนดอน (London, 1970) สัมภาษณ์บุคคลที่เคยให้ความช่วยเหลือชาวเวียดนามที่อพยพมาซีแล้ว มีรายงานที่น่าสนใจคือ ผู้ให้ความช่วยเหลือเหล่านี้เกือบทั้งหมดเปรียบตัวเองกับบิดามารดาหรือทั้งบิดาและมารดาซึ่งเป็นผู้มีคุณธรรมสูง ในทำนองเดียวกัน โรเซนแฮน (Rosenhan, 1970) ได้สัมภาษณ์บุคคลผู้ต่อสู้เพื่อสิทธิเสมอภาคของประชาชนในช่วงทศวรรษ 1960 ในสหรัฐอเมริกาแล้วพบว่า โดยส่วนใหญ่แล้วบุคคลเหล่านี้อุทิศตนเองให้กับงานต่าง ๆ อย่างจริงจังตามแบบอย่างของบิดาหรือมารดาหรือทั้งบิดาและมารดาซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเขาเหล่านั้น

2) ภูมิถิ่นกำเนิด (Type of Hometown)

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้คนในชนบทให้ความช่วยเหลือผู้อื่นมากกว่าคนในเมือง ตัวอย่าง

คอร์ทและเคอร์ (Korte&Kerr, 1975) ได้ทดลองพฤติกรรมหลายด้าน เช่น การช่วยติดต่อประสานงานทางโทรศัพท์ การได้รับการบอกกล่าวเมื่อจ่ายเงินเกินให้กับคนขายของในร้านค้า และการที่คนไปพบจดหมายที่ตกอยู่ แล้ว ช่วยส่งให้ มีปรากฏในชนบทมากกว่าในเมือง

จากแนวคิดทั้ง 4 แบบดังกล่าว สามารถสรุปให้เห็นอย่างชัดเจนด้วยตาราง ดังต่อไปนี้
ตารางที่ 3 ลักษณะสภาพการณ์ และลักษณะที่ส่งเสริมหรือลดโอกาสในการช่วยเหลือ

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับกรช่วยเหลือ	ส่งเสริมกรช่วยเหลือ	ลดกรช่วยเหลือ
ด้านผู้พบเห็นเหตุการณ์	มีส่วนรู้จัก อยู่คนเดียว คล้ายคลึงกับผู้เคราะห์ร้าย	ไม่รู้จัก อยู่เป็นกลุ่ม แตกต่างจากผู้เคราะห์ร้าย
ตัวแปรเกี่ยวกับผู้ให้ความช่วยเหลือ	สภาวะหลังความสำเร็จ การไม่คำนึงถึงตนเอง การมีอารมณ์ดี เคยเห็นผู้อื่นถูกทำร้าย รู้สึกว่าคุณไม่สูญเสีย	สภาวะหลังความล้มเหลว การคำนึงถึงตนเอง การมีอารมณ์ไม่ดี ไม่เคยเห็นผู้อื่นถูกทำร้าย รู้สึกว่าคุณสูญเสีย
ภูมิหลังของผู้ให้ความช่วยเหลือ	ภูมิหลังทางครอบครัวที่ชอบช่วย เหลือผู้อื่น ภูมิลำเนาเดิมอยู่ในชนบท	ภูมิหลังทางครอบครัวที่ ไม่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ภูมิลำเนาเดิมอยู่ในเมือง
ด้านผู้เคราะห์ร้าย	ผู้หญิง เด็ก คล้ายคลึงกับผู้พบเห็นเหตุการณ์ ทำที่ชี้ชัดว่าต้องการความ- ช่วยเหลือ	ผู้ชาย ผู้ใหญ่ แตกต่างจากผู้พบเห็นเหตุ- การณ์ ไม่ชี้ชัดว่า ต้องการความ- ช่วยเหลือ
เหตุการณ์ฉุกเฉิน	มีผู้ต้องการความช่วยเหลืออย่าง ชัดเจน ไม่เสี่ยงภัย มีโอกาสดูแลง่ายอยู่มาก สถานที่ มีคนอยู่อาศัยน้อย	คลุมเครือ ไม่ชัดเจน อันตราย ไม่น่าภิรมย์ ต้องลงแรงอย่างสูงมาก สถานที่ มีคนอยู่อาศัยมาก

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นเหตุผลที่ค่อนข้างชัดเจนว่า ทำไม บุคคลโดยทั่วไปจึงมีแนวโน้มในการส่งเสริมหรือลดการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น รวมถึงการส่งเสริมหรือลดพฤติกรรมกรุณาตามองค์ธรรมของกรุณาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่สำคัญก็คือ บุคคลล้วนมีเหตุผลแตกต่างกันไปตามปัจจัยทางจิตวิทยาซึ่งค้นพบโดยกระบวนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์โดยตรง

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนสาวกปฏิบัติกรุณา โดยเริ่มจากการประพาศพรหมจรรย์ และแสดงธรรม โปรดสัตว์โลก ดังนี้

"ภิกษุทั้งหลาย ... พวกเราจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์ และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ ... จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด"²⁵

เพื่อแสดงให้เห็นการปฏิบัติกรุณาและการละเว้นที่จะปฏิบัติกรุณาทั้งทางกาย วาจา และทางใจอย่างชัดเจน จึงได้นำเสนอตัวอย่างซึ่งปรากฏทั่วไป ดังนี้

ตารางที่ 4 ตัวอย่างสถานการณ์ การปฏิบัติกรุณาและการละเว้นที่จะปฏิบัติกรุณาในสังคมไทย

เหตุการณ์	พฤติกรรมที่แสดงออก		
	การปฏิบัติกรุณา (กรุณากิจ)	การละเว้นที่จะปฏิบัติกรุณา	
		ไม่มีกรุณากิจ	ปฏิบัติตรงข้ามกับกรุณากิจ
พบสุนัขหิวโซที่โรงอาหาร	สงสาร ทุนไม่ได้ที่เห็นสุนัขร้องด้วยความหิว จึงคิดหาทางช่วย โดยนำอาหารให้สุนัขกิน	ไม่ให้ความช่วยเหลือ	ใจ อ่อน หิน ขว้างปา
เห็นเพื่อนพุดข่มขู่น้อง	ห่วงใย เห็นใจน้อง จึงเข้าไปตักเตือนเพื่อนให้เปลี่ยนพฤติกรรมจากการพุดข่มขู่น้อง เป็นการสงสาร และช่วยเหลือน้อง	เพิกเฉย	ช่วยเพื่อนพุดข่มขู่น้อง และรังแกน้อง

²⁵ วินย. 4/32/32.

4.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติกรณณา

ปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติกรณณาเป็นปัญหาที่บุคคลส่วนใหญ่ยังปฏิบัติกรณณาไม่สอดคล้องกับความหมายที่แท้จริงตามองค์ธรรมของกรณณาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่สำคัญ ได้แก่

4.2.2.1 ปัญหาการุณยฆาต

4.2.2.2 ปัญหาการเลี้ยงสัตว์เพื่อนำไปฆ่าเป็นอาหาร

ปัญหาทั้งสองประเภท สามารถแยกอธิบายได้ดังต่อไปนี้

4.2.2.1 ปัญหาการุณยฆาต

การุณยฆาต มีความหมายตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Euthanasia ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีก หมายถึง Good Death แปลว่า การตายด้วยดี เป็นการกระทำเพื่อให้บุคคลที่ทนทุกข์ทรมานจากโรคที่รักษาไม่หาย ให้ตายโดยปราศจากความเจ็บปวด มีความหมายคล้ายคลึงกับศัพท์บัญญัติในภาษาอังกฤษว่า Mercy Killing แปลว่า การฆ่าด้วยความเมตตาหรือเมตตาฆาต²⁶

ประเภทของการุณยฆาต

จากงานวิจัยของ นฤมล มารคแมน พบว่า การุณยฆาตสามารถแบ่งได้ตามวิธีการกระทำ ซึ่งมี 2 วิธี คือ การุณยฆาตเชิงรับและการุณยฆาตเชิงรุก²⁷ แยกอธิบายได้ดังนี้

1. การุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) เป็นการปล่อยผู้ประสบทุกข์เผชิญกับความตายตามกาล คือ ปล่อยให้เขาอยู่ตามควรแก่สภาพ เช่น หากเขารู้สึกปวดและร้องขอยาระงับปวด ก็นำยาระงับปวด ให้เขารับประทาน

²⁶ เกสรฯ ศรีพิชญากาญ, เมตตาฆาตกับบทบาทพยาบาล (เชียงใหม่ : คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2534), หน้า 3.

²⁷ นฤมล มารคแมน, "ปัญหาจริยธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับการุณยฆาต", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528, หน้า 7-12.

เมื่อปีพุทธศักราช 2536 ท่านพุทธทาสภิกขุได้สั่งกับลูกศิษย์ไว้ว่า หากท่านป่วยหนัก ไม่ให้ใช้เทคโนโลยีที่จะช่วยชีวิตท่านไว้ อย่างศิโรตถาธิ และเมื่อท่านจะมรณภาพ ขออย่าให้มีเครื่องช่วยชีวิตใด ๆ ติดตัวท่าน แต่คณะแพทย์ผู้ทำการรักษา ประารถนาจะยืดชีวิตของท่านไว้ให้นานที่สุด จึงใช้ทั้งเครื่องช่วยหายใจ ให้ยาเพิ่มความดันทางเส้นเลือดดำและยาคลายกล้ามเนื้อ เพื่อควบคุมการหายใจ ด้วยยึดว่าหน้าที่ของแพทย์คือรักษาชีวิตของผู้ป่วยไว้อย่างเต็มความสามารถ

กรณีนี้ ได้สะท้อนถึงความเห็นต่าง ๆ ในเรื่องการรณขมาต ซึ่งแพทย์ท่านหนึ่งได้ให้ข้อมูลว่า ทุกวันนี้ มีการกระทำการรณขมาตเกิดขึ้นอย่างลับ ๆ อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหยุดให้การรักษา และการถอดเครื่องช่วยหายใจซึ่งวงการแพทย์ถือว่าเป็น "ทางสองแพร่ง" ที่พวกเขาต้องเผชิญด้วยความลำบากใจ²⁸

2. การรณขมาตเชิงรุก (Active Euthanasia) เป็นการกระทำที่เร่งความตายของผู้ที่ใกล้ตาย ซึ่งกำลังทุกข์ทรมานอยู่ เป็นการลงมือทำการเร่งให้เขาตาย เช่น ฉีดยาเร่งให้เขาตาย ให้เขาดื่มนิยา เพื่อเร่งความตายหรือยิงให้ตาย เป็นต้น

หากพิจารณาการรณขมาตเชิงรุกตามความสมัครใจของผู้รับการทำการรณขมาต แล้ว สามารถแบ่งการรณขมาตเชิงรุกได้ 3 ประเภท คือ

2.1 ผู้ถูกกระทำสมัครใจยินยอมให้ถูกทำการรณขมาตและดำเนินการด้วยตนเอง (Voluntary and Self Inflicted) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การกระทำอัตตวินิบาตกรรมหรือการฆ่าตัวตาย (Suicide) เช่น โสเครตีสได้ดื่มยาพิษฆ่าตนเองเพราะเห็นว่าดีกว่าการมีชีวิตอยู่ด้วยความเจ็บปวดจากการปฏิเสธคำสอนของตนเอง และ "กรณีของพันโทจาตุรนต์ วีระพันธ์" ได้กระทำอัตตวินิบาตกรรม โดยใช้ปืนคอล์ทชูปเปอร์ ขนาด 11 มม. ระเบิดสมองของตน เพราะทนไม่ได้ที่จะต้องจมอยู่กับความทุกข์อันเนื่องมาจากการทำตนเป็นคนดีแต่ถูกมองข้าม"²⁹ เป็นต้น

2.2 ผู้ถูกกระทำยินยอมจะให้ถูกทำการรณขมาต แต่ให้คนอื่นทำ (Voluntary but Not Self-Inflicted) คือ การที่คน ๆ หนึ่งสมัครใจจะตาย ตัดสินใจจะตาย แต่ให้คนอื่นจัดการให้ตนเองตาย อาจจะเป็นโดยการร้องขอหรือเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แสดงความตั้งใจว่า จะให้คนอื่นจัดการกับชีวิตของตน (Living Will) เช่น คนป่วยทรมานด้วยโรคร้ายที่ไม่อาจรักษาให้หาย คนไข้ไม่สามารถฆ่าตัวตายได้ จึงขอร้องให้แพทย์กระทำแก่ตนจัดเป็นการรณขมาตแบบสมัครใจ การรณขมาตแบบนี้มีกฎหมายบังคับใช้ใน

²⁸ <http://www.sarakadee.com/>, pp.3.

²⁹ อากา ภัมรบุตร, สังคมจิตวิทยา (พระนคร : พดุงศึกษา, 2508), หน้า 244-246.

บางประเทศ เช่น " ในปี คริสตศักราช 1976 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดกฎหมายรับรองเกี่ยวกับ พิณยกรรมชีวิตเป็นครั้งแรกที่รัฐแคลิฟอร์เนีย ในระยะต่อมา มลรัฐต่าง ๆ ได้ออกกฎหมายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งพบว่า มีจำนวนมากถึง 23 รัฐ ในปีคริสตศักราช 1984"³⁰

2.3 ผู้ถูกกระทำไม่สมัครใจจะถูกทำการุณยฆาต หรือไม่ได้แสดงความสมัครใจที่จะถูกกระทำ ทั้งในขณะที่ เขายังมีสติสัมปชัญญะคืออยู่ หรือขณะที่เขาป่วยมาก จนแสดงความต้องการไม่ได้ (Involuntary and Not Self-Inflicted) "ตัวอย่างของสตรีมีครรภ์เป็นโรคหัดเยอรมัน โรคเอดส์ หรือโรคอื่นซึ่งทางการแพทย์ลงความเห็นว่า หากทารกได้รับเชื้อโรคนี้อันแล้ว มีความเสี่ยงสูงที่จะพิการ หรืออายุสั้น หากปล่อยให้บุตรเติบโตก็ต้องเลี้ยงดูอย่างไม่มีวันจบสิ้น เหตุนี้ จึงทำแท้งซึ่งเป็นการุณยฆาตแบบไม่สมัครใจเพราะทารกไม่สามารถที่จะขอร้องให้ใครเป็นผู้ล้างผลาญชีวิตของเขา"³¹

ตามพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ.2499 มาตรา 4 ให้ความหมายไว้ว่า "คนตายหมายความว่าคนสิ้นชีวิต" และตามประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ มาตรา 15 กล่าวว่า "สภาพบุคคลสิ้นสุดลงเมื่อตาย" สำหรับหลักวิทยาศาสตร์การแพทย์ สามารถแบ่งออกเป็น 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ พิจารณาจากการหยุดหายใจ และหัวใจหยุดเต้น และจากภาวะสมองตาย การตายตามที่มนุษย์ทั่วไปเข้าใจ หรือตามหลักวิทยาศาสตร์การแพทย์ มีความหมายตรงกับการตายโดยสมมติตามหลักพระพุทธศาสนาคือสมมติว่า ตายคือแตกดับ

หากพิสูจน์ได้ว่า การุณยฆาตเป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิตได้พ้นทุกข์ทรมานแล้ว จะถือว่าเป็นการกระทำผิดหรือไม่ นั้น ต้องพิจารณาในเชิงคุณค่าดังต่อไปนี้

การตัดสินคุณค่าของการุณยฆาต สามารถแบ่งออกเป็น 2 ทรรศนะ³² คือ

1. ทรรศนะแบบสัมพัทธนิยม (Relativism) มีความเห็นว่า คุณค่าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้น โดยผลของการกระทำว่าหากก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมาก ก็สามารถตัดสินได้ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องสมควรกระทำ เช่น ทรรศนะของกลุ่มประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ซึ่งมีจอห์น สจ๊วต มิลล์

³⁰ เกสรา ศรีพิชญากา, เมตตามรณะกับบทบาทพยาบาล, หน้า 25.

³¹ สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ ทศนะของพุทธศาสนาเกี่ยวกับปัญหาโสเภณี ทำแท้งและการุณยฆาต (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พุทธชาติ, 2535), หน้า 160-161.

³² เกสรา ศรีพิชญากา, เมตตามรณะกับบทบาทพยาบาล, หน้า 10 -16.

(John Stuart Mill, 1806-1873)³³ เป็นผู้ นำ มีลัทธิคือ หลักความสุข คือ ให้ความสุขจำนวนมากที่สุดแก่คนจำนวนมาก (The Greatest Happiness Principle) เป็นเครื่องตัดสิน การกระทำ ในที่นี้ ต้องพิจารณาว่า ผลของการกระทำการุณยฆาต นั้น มีคุณประโยชน์หรือโทษแก่บุคคลต่าง ๆ เช่น ผู้ป่วยญาติพี่น้องของผู้ป่วย และผู้ป่วยอื่น ๆ หรือบุคคลอื่นในสังคมหรือไม่ อย่างไร เป็นการให้ประโยชน์แก่ส่วนรวมหรือไม่ หากเป็นประโยชน์ก็ควรกระทำ หากเสียประโยชน์ก็ไม่ควรกระทำ

2. ทรรศนะแบบสัมบูรณ์นิยม (Absolutism) ถือว่า เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมย่อมมีได้เกณฑ์เดียว และสิ่งที่นำมาเป็นมาตรฐานการตัดสินการกระทำคือ เจตนาของผู้กระทำ ผู้นำของทรรศนะนี้ได้แก่ นักปราชญ์ชาวเยอรมันชื่อ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, 1724-1804)³⁴ คานท์เชื่อว่าเจตนาดีเป็นเพียงสิ่งเดียวที่ดีโดยปราศจากข้อจำกัด เจตนาดีเป็นสิ่งดีที่ตายตัว มีค่าในตัวเองโดยปราศจากเงื่อนไข ถึงแม้ว่า การกระทำหลายอย่างอาจก่อให้เกิดประโยชน์หรือผลในทางที่ดี แต่หากปราศจากเจตนาที่ดีแล้ว ก็ไม่สามารถนับได้ว่า การกระทำ นั้น มีคุณค่าทางศีลธรรม มนุษย์แต่ละคนมีศักดิ์ศรี และมีคุณค่าในตัวเอง³⁵ ผู้ป่วยไม่ใช่ตัวแทนของสังคม จึงไม่ควรนำมนุษย์ไปเป็นเครื่องมือในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ดังนั้น เจตนาดีในการกระทำการุณยฆาต จึงต้องคำนึงถึงผู้ป่วยเป็นหลัก

จะเห็นได้ว่า เกณฑ์ตัดสินคุณค่าของการุณยฆาตทั้งสองทรรศนะนี้ ล้วนมีเหตุผลในการตัดสิน ซึ่งมีข้อดีข้อเสียต่างกัน เช่น มีลัทธิเน้นประโยชน์สุขของส่วนรวมซึ่งอาจทำให้ขาดมนุษยธรรมได้ แต่คานท์เน้นเจตนาดี ซึ่งอาจจะไม่ได้รับผลประโยชน์ตอบแทน ดังนั้น การตัดสินที่ดี จึงควรนำทั้งสองทรรศนะมาพิจารณาร่วมกัน นั่นคือ ต้องเป็นการกระทำที่ดี มีคุณธรรม ในขณะที่เดียวกันต้องเกิดประโยชน์สุขแก่คนส่วนรวมด้วย ตามหลักเกณฑ์นี้การุณยฆาตชนิดที่ผู้ป่วยสมัครใจถูกกระทำโดยอ้อมน่าจะเป็นวิธีที่อาจจะกระทำได้ ไม่ผิดจริยธรรมมากเท่ากับวิธีที่ผู้ป่วยตัดสินใจเองไม่ได้และกระทำโดยตรง กระนั้นก็ตามจะต้องพิจารณาส่วนประกอบอื่น ๆ ร่วมด้วย

³³ กิรติ บุญเจือ, *จริยศาสตร์ : สำหรับผู้เริ่มเรียน* (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒนาพานิช จำกัด, 2528), หน้า 49-50.

³⁴ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 52-53.

³⁵ สิริมาลย์ ศรีใส, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมและกฎหมายในจริยศาสตร์ของคานท์", *วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล 2541*, หน้า 35-37.

นักปรัชญาชาวโรมันชื่อ เซเนกา (Seneca) เชื่อว่า ความเจ็บเป็นเครื่องกีดขวางไม่ให้มีชีวิตที่
 บูรณ์เต็มที่ หากจะต้องเลือกระหว่างตายอย่างทรมาณกับตายแบบง่าย ๆ สบาย ๆ แล้ว เขาคิดว่า ใน
 ะที่ไม่สบาย หากรักษาให้หายได้ก็ควรจะอดทน หากรักษาไม่หายต้องเจ็บปวดทุกข์ทรมาณก็ควรจะ
 ยดีกว่า

ตรงกันข้ามกับยุคกลาง ในสมัยนักบุญออกัสติน (St. Augustine) มีความเห็นว่า การลงโทษ
 ในการช่วยฆ่าตัวตายอย่างหนึ่ง การฆ่าตัวตายไม่ว่ากรณีใด เหตุผลใด ถือว่าเป็นบาปและเป็นความผิด
 ่อมปฏิเสธการฆ่า แม้จะไม่กล่าวโดยตรงถึงการลงโทษ แต่การลงโทษก็เป็นการฆ่าอย่างหนึ่ง ในพระ
 คัมภีร์ได้ระบุไว้ว่า คนไม่มีสิทธิ์ฆ่าผู้อื่น ไม่ว่าผู้ถูกฆ่าจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม แต่ในสมัยถัดมาได้มีการ
 ติความพระคัมภีร์ต่างไปจากเดิม จึงมีการยอมรับการลงโทษโดยอ้อม คริสตจักรฝ่ายแคทอลิก ได้แสดง
 ว่า บางทีเราต้องยอมปล่อยให้คนที่ไม่สบายตายไปบ้างเพราะถึงแม้เราไม่มีสิทธิ์ฆ่า แต่เราก็ไม่มีพันธะ
 ะไรที่จะต้องชดเชยความตายของเขาไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุด สันตะปาปา พิอุสที่ 12 (Pope Pius
 XII) ได้กล่าวว่า ชีวิตคนเป็นเพียงสิ่งดีสัมพัทธ์ (Relative) หน้าที่ในการรักษาชีวิตของคนเป็นหน้าที่ที่
 มีขอบเขตจำกัด แปลความได้ว่า หากเกินความสามารถที่จะรักษาผู้ป่วยแล้ว การลงโทษก็เป็นสิ่งที่พึง
 กระทำได้ เดวิด ฮูม เห็นว่า ถ้ามีเพียงพระเจ้าเท่านั้นที่กำหนดชีวิตของเรา กำหนดความตายของเรา
 มนุษย์เองก็เป็นพระเจ้าองค์หนึ่งได้ เมื่อเรายึดชีวิตของเราได้ เราย่อมกำหนดความตายของเราได้เช่นกัน
 เราต้องเป็นคนตัดสินใจว่าจะทำอะไรกับชีวิตของเรา คนที่ต้องการจะตาย ไม่ใช่คนที่ทำอะไรเสียหายน
 แก่สังคม หากเป็นคนดีก็เพียงแต่ถือว่าหยุดทำดี และไม่สามารถจะทำอะไรให้สังคมต่อไป กลับเป็น
 ภาระของสังคม ดังนั้น หากต้องการตายเพราะเห็นว่าตนจะเป็นภาระต่อสังคมก็ไม่ผิด ตรงกันข้าม กลับ
 เป็นเรื่องที่ถูกต้องและน่าสรรเสริญมากกว่า

จะเห็นได้ว่า ในสมัยกลาง คริสตศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนมาก ประชาชนจึงเห็น
 ว่า การฆ่าตัวตายและการลงโทษ เป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรมและเป็นบาปมหันต์ แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป
 ความเชื่อ ความเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงตาม แม้แต่ศาสนจักรก็ยังตีความให้เห็นด้วยการ
 ยอมให้มีการกระทำการลงโทษมากขึ้น แต่โทมัส นากเอล (Nagel) เป็นนักปรัชญาคนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วย
 กับการลงโทษ เพราะเห็นว่า ถึงจะต้องทนทุกข์ทรมาณก็ตาม คนส่วนใหญ่ย่อมอยากจะมีชีวิตอยู่ทั้ง ๆ
 ที่เป็นทุกข์ ดีกว่าจะยอมตายง่าย ๆ เพราะชีวิตเป็นของมีค่าแม้ว่าจะต้องเผชิญกับสิ่งเลวร้ายบ้างก็ตาม

โดยสรุปแล้ว ในสังคมยุคโบราณ ยุคกรีก โรมัน ประชาชนทั่วไป นักปรัชญาและรัฐไม่ได้
 ดำเนินการณษฆาต แต่สนับสนุนว่า การณษฆาตเป็นสิ่งที่พึงกระทำ ในขณะที่ ในยุคกลางคริสตศาสนา
 รุ่งเรือง กลับเห็นว่า การณษฆาตเป็นการฆ่าซึ่งผิดบทบัญญัติทางศาสนาและเป็นบาป เมื่อพ้นยุคกลาง
 มาแล้ว ก็มีความเห็นแตกต่างกันไป ทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ในปัจจุบัน ความคิดที่มีต่อการณษฆาต
 เป็นไปอย่างเสรี เช่นกัน จะเห็นได้จากบางสังคมมีการแสดงเจตน์จำนงของผู้ป่วยว่าไม่ต้องการรักษา
 ซึ่งสนับสนุนการกระทำการณษฆาตอีกด้วย

ในสังคมตะวันตกยุคโบราณ สังคมจีนหรืออินเดียจะฆ่าทารกเพศหญิงเพราะเห็นว่า การเกิด
 เป็นหญิงสาวต้องคอยรับใช้ผู้อื่นตลอดชีวิต มีแต่ความลำบากแก่ตนเองและครอบครัว การฆ่าทารกหญิง
 ในจีนหรืออินเดียจึงไม่ผิด ไม่เหมือนฆาตกรรม แต่เป็นสิ่งที่ควรกระทำ แม้ว่า วรรณคดีทางปรัชญา
 ตะวันออกไม่มีการกล่าวถึงการณษฆาตโดยตรง แต่ก็มีกล่าวถึงการฆ่าโดยทั่วไป เช่น การฆ่าผู้อื่น
 การฆ่าตัวตาย ในประเทศญี่ปุ่นมีการฆ่าตัวตายแบบฮาราคีรี หรือการสละชีพของฝูงบินกามิกาเซ่ นั้น
 เกิดจากความรักชาติ ความรักศักดิ์ศรีที่ได้รับการปลูกฝังมาช้านานซึ่งเป็นการยากที่ชนชาติอื่นจะเข้าใจ
 ได้โดยง่าย ลัทธิชินโตในประเทศญี่ปุ่นเป็นเพียงลัทธิเดียวที่มีลักษณะเฉพาะในด้านที่เกือบไม่มีส่วน
 เกี่ยวข้องใด ๆ เลยกับความตายหรือชีวิตหลังความตาย แต่ก็ยังเป็นลัทธิที่ทำให้ความนับถือต่อการสร้างและมี
 ชีวิต รั้งเกียจความตายและความสกลปรกปรอะเป็นอันทั้งหลาย

ศาสนาอิสลาม มีการตัดสินใจการฆ่าดีโดยใช้เกณฑ์เจตนาดี ไม่โอ้อวด ไม่หวังผลตอบแทน
 และขัดเกลากิเลสของตน ดังนั้น การตัดสินใจคนคนหนึ่งว่ากระทำอย่างนั้นเป็นการทำดีหรือไม่ ต้องดูที่
 ภายในคือดูที่จิตใจหรือเจตนาของเขาว่าดีหรือไม่³⁶ นอกจากนี้ ยังบัญญัติว่า ชีวิตมนุษย์ ความเป็น
 ความตาย เป็นไปตามพระประสงค์ของอัลลอฮ์ ไม่มีชีวิตใดจะตายลง เว้นแต่จะด้วยการอนุมัติของ
 อัลลอฮ์ เมื่อวาระมาถึงเขาเหล่านั้น มีอาจยี่เวลาไปแม้แต่ชั่วโงงเดียว แม้ไม่ได้ระบุถึงการณษฆาต
 โดยตรง แต่ถือว่า อัลลอฮ์ทรงสร้างมาเช่นเดียวกับสรรพสิ่งทั้งหลาย จึงให้สิทธิแก่มนุษย์ในการเลือก
 กระทำความดีความชั่วอย่างเต็มที่ จึงน่าจะมีสิทธิที่จะพิจารณาว่าจะยึดชีวิตผู้ป่วยหรือจบชีวิตผู้ป่วย ทั้งนี้
 ต้องยึดถือคุณค่าความดีตามที่อัลลอฮ์ประสงค์ ดังนั้น ศาสนาอิสลามจึงสอนให้มนุษย์ทนต่อความทุกข์ยาก

³⁶ สวัสดิ์ สุวรรณสังข์. หลักการกระทำดีในทัศนะของศาสนาสำคัญในประเทศไทย, การศึกษา
 เชิงวิเคราะห์ (กรุงเทพมหานคร : กรมการปกครอง, 2528), หน้า 133-134.

ทรมานต่าง ๆ เพราะเป็นการทดลองของพระองค์ที่มนุษย์จะได้รับคำตอบแทนจากพระองค์ ดังนั้นผู้ป่วยพึงอดทนต่อความเจ็บปวด ไม่รีบด่วนขอความตาย

ในพระพุทธศาสนา การฆ่ามีความสำคัญมาก เพราะมีอิทธิพลต่อความคิดของชาวตะวันออกมากพอสมควร และเป็นปัญหาหลักในการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรมของหลักธรรมข้อกรณา พึงสังเกตว่า ในพระพุทธศาสนานั้น การกระทำผิดมี 2 ประเภทคือ ผิดวินัยเทียบได้กับผิดกฎหมายบ้านเมือง และผิดธรรมถือว่าผิดหลักธรรมชาติ ตัวอย่างหนึ่ง คือ พิธีกรรมในอินเดียก่อนอังกฤษเข้าปกครองนั้นหญิงใดถ้าสามีตายจะต้องเผาตัวตายตามสามีไปด้วย คนทั่วไปถือว่าเป็นพิธี เป็นความเชื่อที่ไม่เหมาะสม เพราะโหดร้าย ทารุณ ไม่สมเหตุสมผล ฉะนั้นเมื่อจะตัดสินการกระทำใดว่าผิดหรือถูกพึงชี้แจงให้เห็นชัดว่าผิดทางวินัยหรือทางธรรม

ปัญหาได้แย้งเรื่องการรณขมาต ขึ้นอยู่กับแนวคิด ทศนคติของบุคคลในการมองปัญหาเป็นสำคัญ โดยทั่วไปสามารถแบ่งแนวคิดที่มีต่อการรณขมาตเป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่เห็นด้วยกับการรณขมาต กลุ่มที่มีความเห็นขัดแย้งกับการรณขมาตอย่างสิ้นเชิง และกลุ่มที่ยอมให้ทำการรณขมาตได้บ้าง ในบางกรณีโดยมีเงื่อนไขที่จะกำหนดความถูก-ผิดของการรณขมาต ได้แก่

1. นำวิธีการที่กระทำการรณขมาตเป็นตัวกำหนด เช่น ยอมให้ทำการรณขมาตได้ ถ้าเป็นการรณขมาตเชิงรับ คือ ปล่อยให้ตายไปโดยไม่ช่วยเหลือหรือไม่พยายามช่วยชีวิต ซึ่งการทำการรณขมาตนี้เริ่มยอมรับและสนับสนุนให้กระทำได้ในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่วันที่ 4 ธันวาคม ค.ศ.1973

2. นำสภาพแวดล้อมขณะนั้นเป็นตัวกำหนด เป็นเกณฑ์ตัดสินว่า การทำการรณขมาตเป็นสิ่งชอบธรรม ควรทำหรือไม่ โดยดูสภาพแวดล้อมขณะนั้นเป็นหลัก การกระทำแบบเดียวกัน ถ้าทำในสภาพหนึ่งถือว่าเป็นการฆ่า แต่ถ้าทำในอีกสภาพหนึ่งถือว่าเป็นการรณขมาต เช่น การยิงคนตายโดยทั่วไป ถือว่าเป็นความผิด แต่ถ้ายิงคนบาดเจ็บให้ตายเพื่อจะไม่ต้องถูกทรมานเพราะถูกจับเป็นเชลยก็อาจถือว่าเป็นการรณขมาตได้

เหตุผลที่สำคัญในการสนับสนุนการทำการรณขมาต เช่น การรณขมาตเป็นการกระทำที่ก่อรูปด้วยกรณา หวังช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ชีวิตคนเป็นของบุคคลนั่นเอง เขาสามารถทำอะไรก็ได้ที่จะเลือกรวมทั้งมีเสรีภาพในการพำนักชีวิตของตนเอง ลดการสิ้นเปลืองในการดูแลรักษาคนบางคน

เหตุผลที่สำคัญที่บุคคลคัดค้านการทำการรณขมาต เช่น การรณขมาตเป็นอาชญากรรมต่อกฎธรรมชาติ หรือเรียกได้ว่าเป็นการฆาตกรรมที่กรณา อนึ่ง คนที่เป็นแพทย์พึงรู้ว่า พันธะเบื้องต้นของ

อาชีพแพทย์คือ การรักษาชีวิต มีหน้าที่ช่วยชีวิต หลีกเลี่ยงความตาย ไม่ใช่ทอนชีวิต ชีวิตเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีชีวิตที่เป็นทุกข์ดีกว่าไม่มีชีวิต หากคนเรายอมรับการฆ่า ยอมรับไปสู่ความรุนแรงได้ แม้จะมีการเขียนใบแสดงเจตน์จำนงผู้ป่วยที่จะปฏิเสธหลีกเลี่ยงความตายก็ตาม แต่ควรต่อต้านการกระทำดังกล่าว เพราะจะนำไปสู่กฎหมายที่ยอมให้มีการทำการุณยฆาตโดยตรงได้

3. เหตุผลที่เห็นด้วยกับการทำการุณยฆาตเป็นบางกรณี เช่น การตัดสินใจที่จะหยุดประทังชีวิตผู้ป่วย หรือหยุดการรักษา นั้น ควรจะเป็นการตัดสินใจของแพทย์ ผู้ตัดสินใจจะทำการุณยฆาต ควรจะเปลี่ยนใจได้เมื่อถึงเวลาถึงข้อใดข้อหนึ่งที่สำคัญแสดงเจตน์จำนงในการทำการุณยฆาต และเปลี่ยนใจได้ในเวลาที่เผชิญหน้ากับความตาย ตัวแทนที่จะตัดสินใจแทนผู้ป่วยที่จวนตาย ควรจะเป็นคนในครอบครัว หรือผู้ที่ศาลสั่งให้มีอำนาจ ไม่ใช่แพทย์

ในวิทยานิพนธ์นี้มีเงื่อนไขในการพิจารณาการุณยฆาต ดังนี้

1. เป็นการกระทำระหว่าง 2 ฝ่ายคือ ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ
2. เป็นการกระทำที่ทำโดยรัฐสภาของผู้ที่จะถูกกระทำว่า ผู้จะถูกกระทำอยู่ในสภาพเจ็บป่วยทุกข์ทรมาน ในปัจจุบัน หรือแม้กระทั่ง จะต้องทุกข์ทรมานในอนาคต
3. มีเจตนาจะให้เขาตาย
4. กระทำตามแนวคิดเรื่องกรุณาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การทำการุณยฆาตมีปัญหาเรื่องความเชื่อกับความเป็นจริง คือผู้กระทำคิดว่า ผู้ถูกกระทำจะได้รับผลดี ดังนั้นเพื่อสร้างความแน่ใจได้อย่างเต็มที่ว่า การุณยฆาตเป็นการฆ่าด้วยความกรุณาของผู้กระทำประการใด จึงต้องพิจารณาจากการกระทำนั้นว่า ครบองค์ธรรมข้อกรุณาจริงหรือไม่ ดังนี้

1. ผู้กระทำ มีวัตถุประสงค์ที่จะปลดปล่อยทุกข์ให้ผู้จะถูกกระทำ
2. ผู้กระทำ รู้สึกทนไม่ได้ต่อความทุกข์ของผู้จะถูกกระทำ
3. ผู้กระทำต้องทราบผลว่า การกระทำนั้น ต้องไม่เบียดเบียนผู้จะถูกกระทำ
4. ผู้กระทำพบว่า ผู้จะถูกกระทำทุกข์ทรมานจริง
5. การุณยฆาต นั้น ต้องถึงพร้อมด้วยความไม่เบียดเบียน
6. ผู้กระทำ ต้องไม่กระทำด้วยความเสแสร้ง โทมนัส เสียใจ

โดยทั่วไป การุณยฆาตไม่อาจตัดสินใจได้ว่าเป็นการฆ่าด้วยกรุณา เนื่องจาก มีบางประเด็นที่ไม่อยู่ในขอบเขตขององค์ธรรมข้อกรุณาในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น กรณีของการเบียดเบียนหลักพระพุทธศาสนาได้บัญญัติศีลข้อที่ 1 เกี่ยวกับการไม่เบียดเบียน โดยถือว่า การทำปาณาติบาต

เป็นการประกอบอกุศลกรรม จึงให้เว้นการเบียดเบียนและการฆ่า แต่การฆ่าจะเป็นการล่วงกรรมบถ หมายถึง อกุศลกรรมบถหรือไม่ นั้น จะต้องพิจารณาองค์ประกอบ 5 ประการคือ

1. สัตว์มีชีวิต
2. รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต
3. มีความประสงค์ที่จะฆ่า
4. ทำความเพียรเพื่อให้ตาย
5. สัตว์ตายลงด้วยความเพียรนั้น³⁷

หากการฆ่านั้น ครบองค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้ ให้ถือว่า เป็นการก้าวล่วงกรรมบถแล้ว แต่การกระทำปาณาติบาตหรือการฆ่านี้ จะมีโทษหนักและเบาแตกต่างกันตามสิ่งที่พิจารณา คือ

1. สัตว์ที่ฆ่านั้นเป็นสัตว์ใหญ่หรือสัตว์เล็ก หากสัตว์ที่ฆ่าเป็นสัตว์ใหญ่ จะมีโทษมากกว่าการฆ่าสัตว์เล็ก เช่น ฆ่าช้าง ม้า จะมีโทษมากกว่าฆ่ามด ยุง
2. สัตว์ที่ฆ่า นั้น มีศีลธรรมหรือไม่ เช่น ฆ่าสัตว์เดรัจฉานมีโทษน้อยกว่า ฆ่ามนุษย์ ฆ่ามนุษย์ไม่มีศีลธรรม มีโทษน้อยกว่าฆ่ามนุษย์ที่มีศีลธรรม
3. การฆ่านั้นใช้ความพยายามมากหรือน้อย หากใช้ความพยายามมาก ก็มีโทษมากกว่า การใช้ความพยายามในการฆ่าน้อย
4. สัตว์ที่ฆ่านั้นมีประโยชน์มากหรือน้อย เช่น หากฆ่ามารดาบิดาหรือพระอรหันต์ก็จะมีโทษมากเป็นพิเศษ คือ เป็นอนันตริยกรรม เป็นต้น³⁸

เมื่อพิจารณาการฆ่าในกรณีนี้ ย่อมก็ว่าได้ว่า เป็นการเบียดเบียนและคิดคิด เพราะมีเจตนาให้ผู้ป่วยตาย การงดให้การรักษาเพื่อยืดชีวิตหรือการปล่อยให้ผู้ป่วยตาย ถือว่าได้มีความพยายามโดยไม่มีเจตนามาก น่าจะมีโทษน้อยกว่าการให้ยาเพื่อให้ผู้ป่วยตายโดยเร็ว แต่การกระทำเช่นนี้กระทำด้วยจิตสังสาร ต้องการให้ผู้ป่วยหลุดพ้นจากความทุกข์เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อที่ 1 คือเมตตากรุณา เมื่อเป็นการคิดคิดข้อที่ 1 แม้เป็นการปฏิบัติธรรมข้อที่ 1 ก็ยังคงถือว่า เป็นการเบียดเบียน จึงนับได้ว่า

³⁷ มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 1 ภาคที่ 1 สุมังคลวิลาสินีและอรรถกถา (กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาบุญการพิมพ์, 2530), หน้า 187.

³⁸ พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร). กรรมที่ปณี (กรุงเทพฯ : สถานีวิทยุพุทธทวารอากาศ 01, 2527), หน้า 692-697.

เป็นการกระทำที่ไม่ครบองค์ธรรมข้อกรรม และไม่พึงกล่าวว่าเป็นการฆ่าผู้ป่วยด้วยความ
กรุณา

กรณีที่ ผู้ป่วยเป็นผู้ตัดสินใจขอความตายจากแพทย์เอง ถือได้ว่า เป็นการขอร้องให้ผู้อื่น
ช่วยฆ่าตนเองให้ตายไปอาจเรียกได้ว่าอัตวินิบาตกรรม ทางพระพุทธศาสนาห้ามกระทำเพราะเป็นการ
แสดงความอับจนพ่ายแพ้ หมดทางแก่ใจ หมดทางออก สิ้นหนทาง การฆ่าตายตนเองเป็นการทำลาย
ประโยชน์ทุกอย่างที่พึงได้ในชีวิตถือว่าเป็นโมฆกรรมคือ กรรมที่เปล่าประโยชน์ แม้มิได้เป็นผู้ฆ่าตาย
ตนเอง ก็ห้ามมอบตนเองให้แก่ใคร ดังนั้น การรณฆาตในกรณีนี้ จึงผิดศีลข้อที่ 1 และถือว่าไม่ควร
กระทำ อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาย่อมเห็นว่า การมีชีวิต แม้จะทุกข์ทรมานก็ยังดีกว่าการตาย

ในโลกปัจจุบัน เมื่อปรากฏบางกลุ่มเห็นว่า การรณฆาตเป็นการกระทำที่ก่อรูปด้วยกรรม ใน
ขณะที่ อีกกลุ่มหนึ่งกล่าวว่า การช่วยให้เขามีชีวิตอยู่ต่อไปไม่ให้เขาตาย เป็นความกรุณาอย่างแท้จริง
ด้วยเจตนาเดียวกัน คือ เพื่อช่วยเหลือเขาให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ฉะนั้น การกระทำ และไม่กระทำ
การรณฆาตย่อมอ้างได้ทั้งสิ้นว่าเป็นความกรุณา ดังนั้น เพื่อวินิจฉัยกรณีนี้ จึงต้องยึดถือคำสอนของ
พระพุทธเจ้าเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

"ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ ภิกษุทั้งหลายได้พรรณานาคูณ
แห่งความตายแก่ภิกษุนั้น ด้วยความกรุณา ภิกษุนั้น ถึงมรณภาพแล้ว
ภิกษุเหล่านั้นมีความรังเกียจว่า พวกเราต้องอาบัติปาราชิกแล้ว กระทบ
จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอต้องอาบัติปาราชิกแล้ว"³⁹ "บทที่ว่า เนมะนาย
ผู้เป็นชายจะประโยชน์อะไรแก่ท่านด้วยชีวิตอันแสนลำบากแค่นี้
ท่านตายเสียดีกว่าเป็นอยู่ดังนี้ เหมมีจิตอย่างนี้ มีใจอย่างนี้ มีความหมาย
หลายอย่าง อย่างนี้ พรรณานาคูณในความตายก็ดี ชักชวนเพื่ออันตายก็ดี
คือชักชวนว่า จงนำมีดมา จงกินยาพิษ จงแขวนคอตายด้วยเชือก หรือ
จงใจโจนลงในบ่อ ในเหว หรือในที่ชัน ๆ โดยหลายนัย แม้ภิกษุนั้น
เป็นปราชิกหาสังวาสมิได้"⁴⁰

จากพระธรรมคำสอนนี้ ย่อมชี้ชัดว่า พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธการกระทำการรณฆาตหรือ
เมตตามรณะ อย่างสิ้นเชิง

³⁹ วินย.1. 1/204/305.

⁴⁰ วินย.1. 1/182-184/ 296.

4.2.2.2 ปัญหาการเลี้ยงสัตว์เพื่อนำไปมาเป็นอาหาร

อาหาร คือ สิ่งที่ยำรุงหรือหล่อเลี้ยง เครื่องค้ำจุนชีวิต ของกิน เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต และสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึง เช่นนั้น¹¹ เป็นสภาพที่นำมาซึ่งผลโดยความเป็นปัจจัยค้ำจุนรูปธรรมและนามธรรมทั้งหลาย เครื่องค้ำจุนชีวิต สิ่งหล่อเลี้ยงร่างกายและจิตใจ ทำให้เกิดกำลังเจริญเติบโต และวิวัฒนาการได้ อาหารมี 4 ชนิด คือ

1. กวฬิงการอาหาร ได้แก่ อาหารสามัญที่กินกินดูดซึมเข้าไปหล่อเลี้ยงร่างกาย เมื่อกำหนดรู้ กวฬิงการอาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้ว่าจะเกิดจากเบญจกามคุณ ได้
2. ผัสสาหาร ได้แก่ การบรรจบแห่งอายตณภายใน อายตณะภายนอก และวิญญาณ เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา พร้อมทั้งเจตสิกทั้งหลายที่จะเกิดตามมา
3. มโนสังฺยุเจตนาหาร ได้แก่ ความจงใจ เป็นปัจจัยแห่งการทำ พุค คิต ซึ่งเรียกว่ากรรม เป็นตัวชักนำมาซึ่งภพคือ ให้เกิดปฏิสนธิในภพทั้งหลาย เมื่อกำหนดรู้มโนสังฺยุเจตนาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้ต้นเหตุได้ด้วย
4. วิญญาณาหาร ได้แก่ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป เมื่อกำหนดรู้วิญญาณาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้นามรูปได้ด้วย¹²

อาหาร แบ่งโดยย่อมี 2 ประเภท คือ

1. อาหารทางใจ ได้แก่ มโนสังฺยุเจตนาหาร และ วิญญาณาหาร
2. อาหารทางกาย ได้แก่ กวฬิงการอาหาร และ ผัสสาหาร

การเลี้ยงสัตว์ หมายถึง การดูแลเอาใจใส่ ให้น้ำ ให้อาหาร และให้ปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพแก่สัตว์เลี้ยง เพื่อให้สัตว์เลี้ยง นั้น มีชีวิตอยู่รอดด้วยชีวิตที่เป็นสุข สมบูรณ์ ไม่ลำบาก หรือยากไร้

การเลี้ยงสัตว์ จะถือได้ว่า เป็นการให้ความกรุณาแก่สัตว์เลี้ยงตามแนวคิดของธรรมข้อกรุณา ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ก็ต่อเมื่อ ผู้เลี้ยงมีจิตหวั่นใจ ทนไม่ได้ที่จะเห็นสัตว์เลี้ยงต้องประสบกับทุกขเวทนามันเกิดจากความหิว เจ็บไข้ได้ป่วย หรือด้วยเหตุอื่น จึงคิดหาทางช่วยเหลือ ปลดปล่อย

¹¹ วิทย์ เทียงบุญธรรม. พจนานุกรมไทยฉบับมหาวิทยาลัย, หน้า 776.

¹² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า 124.

ความทุกข์นั้นให้แก่สัตว์เลี้ยง ด้วยจิตสงสาร และไม่เบียดเบียน แต่เมื่อมีเหตุปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้การเลี้ยงสัตว์นั้น มุ่งสู่ประเด็นการเลี้ยงสัตว์เพื่อนำไปฆ่าเป็นอาหารแล้ว ผู้เลี้ยงสัตว์จะยังคงถือได้ว่า เป็นผู้มีความกรุณาต่อสัตว์ตามองค์ธรรมข้อกรุณา หรือไม่ อย่างไรนั้น จำเป็นต้องยกตัวอย่าง ประเด็นปัญหาที่สำคัญตามเจตนาของผู้เลี้ยงมาวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

กรณีที่ 1 ผู้เลี้ยงไก่ ได้ขายไก่ให้บุคคลอื่น โดยไม่รู้มาก่อนว่า ผู้ซื้อจะนำไปฆ่าเป็นอาหาร

กรณีที่ 2 ผู้เลี้ยงไก่ ได้ขายไก่ให้บุคคลอื่น โดยรู้แน่ชัดว่าผู้ซื้อจะนำไปฆ่าเป็นอาหารในงานเลี้ยง

กรณีที่ 3 ผู้เลี้ยงไก่ เลี้ยงไก่เพื่อขายให้บุคคลอื่น โดยระบุอย่างแน่ชัดว่า เพื่อให้ผู้ซื้อนำไปฆ่าเป็นอาหารโดยเฉพาะ

กรณีที่ 4 ผู้เลี้ยงไก่ เลี้ยงไก่แล้วนำไปฆ่าเป็นอาหารเพื่อการดำรงชีวิตของตนและครอบครัว

จากประเด็นดังกล่าว กรณีที่ 1 เป็นเพียงกรณีเดียวที่ถือได้ว่า ผู้เลี้ยงไก่อังคงมีความกรุณา ทั้งนี้ เพราะเจตนาที่ขายไก่ด้วยความไม่รู้ว่า ผู้ซื้อจะนำไปฆ่าเป็นอาหาร แต่ถ้าหากพิจารณาในแง่ของการ ประกอบอาชีพสุจริตแล้ว ผู้เลี้ยงไก่ ไม่อาจถือได้ว่าเป็นผู้ประกอบอาชีพสุจริตดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

"อุบาสกไม่ควรประกอบมิจฉาวณิชา คือการค้าขายที่ผิด

หรือไม่ชอบธรรม มี 5 อย่างคือ ค้าขายอาวุธ ค้าขายมนุษย์

ค้าขายเนื้อสัตว์ ค้าขายน้ำเมา และค้าขายยาพิษ"⁴³

สำหรับกรณีที่ 2 และ 3 แสดงให้เห็นเจตนาของผู้เลี้ยงไก่ ซึ่งทราบอย่างแน่นอนว่าผู้ซื้อจะนำไปฆ่าเป็นอาหาร และกรณีที่ 4 ผู้เลี้ยงไก่เจตนาฆ่าไก่เพื่อนำมาเป็นอาหารประทั้งชีวิต ถ้วนอยู่ในขอบเขตของเจตนาเบียดเบียนสัตว์ ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ครบองค์ธรรมของกรุณาในพระพุทธศาสนาเถรวาท รวมทั้งเป็นการประกอบอาชีพไม่สุจริตอย่างชัดเจน

สืบเนื่องจากประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์เพื่อนำไปฆ่าเป็นอาหารว่าเป็นสิ่งไม่ควร แสดงให้เห็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เน้นความสำคัญของการดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วยการไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงสอนให้บุคคลบริโภคเนื้อสัตว์ ด้วยเหตุผลบางประการ ซึ่งจะแยกอธิบายได้ดังต่อไปนี้

⁴³ อง.ปญจก. 22/177/186.

พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้พุทธบริษัททั้งหลาย พึงสำรวมในการบริโภคอาหารด้วยความกรุณา โดยไม่เบียดเบียนสัตว์โลก ดังนี้

1. ไม่ให้เบียดเบียนสัตว์เป็น ๆ

1.1 'ไม่ให้ของจำและเบียดเบียน ดังพระสูตรต้นคปิฎก ได้พรรณนาไว้ว่า

" เอละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่า วางพันธะ
วางศาสตรา มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณา
หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ข้อนี้ เป็นศีลของเธอ
ประการหนึ่ง"⁴⁴

1.2 'ไม่ให้ซื้อขาย โดยหาค้าขายอาวุธ ค้าขายมนุษย์ ค้าขายเนื้อสัตว์ ค้าขายน้ำเมา และ
ค้าขายยาพิษ

1.3 'ไม่ให้รับ เช่น ห้ามรับแพะ และ 'โค สุกร ช้าง โค ม้า ลา

2. 'ไม่ให้เกิดการฆ่า แม้จะไม่ได้ลงมือฆ่าเอง พระพุทธองค์ก็ทรงชี้ชัดว่าเป็นบาป เพราะเหตุนี้

2.1 มุ่งเจตนาร้ายต่อสัตว์ หรือสั่งให้คนอื่นนำสัตว์นั้นมาให้

2.2 สัตว์นั้นถูกเบียดเบียนด้วยการถูกเขาผูก มัด จองจำ เสวยทุกข์โทมนัส

2.3 สั่งให้ผู้อื่นไปฆ่าสัตว์นั้น

2.4 สัตว์นั้นเกิดความทุกข์ในขณะที่ถูกฆ่า

2.5 ผู้นั้นยอมยังตกาคติให้ยินดีด้วยเนื้อซึ่งมาจากสัตว์ที่ถูกฆ่า⁴⁵

3. ป้องกันไม่ให้เกิดการฆ่า โดยการบัญญัติ⁴⁶ เช่น

3.1 ศีลข้อ 1 ในศีล 5

3.2 ศีลข้อ 1 ใน ศีล 8

3.3 ศีลข้อ 1 ในศีล 10

3.4 ศีลข้อ 1 ในจุลศีล

4. 'ไม่ให้เกิดการรับประทานอาหารอย่างไม่บริสุทธิ์ แม้เมื่อมีเนื้อสัตว์ มีเงื่อนไขดังนี้

⁴⁴ ที.ที. 9/3/3.

⁴⁵ อโศก. กินด้วยญาณ 16 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้องภาพสุวรรณ, 2517), หน้า6-7.

⁴⁶ ที.ที. 9/103-121/59-67.

4.1 เนื้อที่พระพุทธองค์ทรงห้าม ได้แก่

4.1.1 มังสะ 10 คือ เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อเสือดาว เนื้อหมี⁴⁷

4.1.2 เนื้อสัตว์ถูกคนปล้นปลิดชีวิต กระทำประทุษร้าย

4.2 เนื้อที่กินได้โดยไม่ผิด ไม่บาป ไม่เกิดอกุศล คือ ปวัตตมังสะคือเนื้อสัตว์ที่ตายเองโดยธรรมชาติ เรียก "เนื้อบังสุกุล"

4.3 เนื้อที่กินได้อย่างมีเงื่อนไข

4.3.1 เนื้อที่ไม่รู้แน่ชัดว่าได้มาจากการฆ่า

4.3.2 เงื่อนไขการพิจารณาเนื้อสัตว์ก่อนรับประทาน ได้แก่ เนื้อสัตว์ที่ควรบริโภคด้วยเหตุ 3 อย่างคือ เนื้อที่ตนไม่ได้เห็นเขากำ เนื้อที่ตนไม่ได้ฟังว่าเขาฆ่า และเนื้อที่ตนไม่ได้นี้กรังเกียดแล้ว⁴⁸ หรือเนื้อบังสุกุล หรือเนื้อเดนสัตว์กินแล้ว

5. พระพุทธานุญาตให้รับประทานเนื้อสัตว์เพื่อเป็นยารักษาโรค เช่น ทรงอนุญาตให้พระฉันเนื้อสัตว์ น้ำผึ้ง เนยใส เนยข้น ที่ทำมาจากน้ำมันโคบัง น้ำมันแพะบัง น้ำมันกระบือบัง น้ำมันเป็ดที่เจียวมาจากสัตว์ได้ หากเพื่อรักษาโรคจริง ๆ⁴⁹

ท่านโจวกง นักปราชญ์เมิ่งจื่อ ได้กล่าวไว้ว่า ผู้ศรัทธาห่างไกลจากโรงครัวที่มีการฆ่าสัตว์เพราะเพียงแต่ได้ยินเสียงผู้อื่นฆ่าสัตว์ก็ทำให้จิตใจหดหู่เศร้าหมองได้ ท่านผู้ใหญ่ว่าแต่กาลก่อนจึงไม่ยอมบริโภคเนื้อสัตว์สี่ประเภท คือ

1. สัตว์ที่ได้ยินเสียงเขากำ
2. สัตว์ที่ได้เห็นเขากำลงมา
3. สัตว์ที่เลี้ยงเอง
4. สัตว์ที่เขาจงใจฆ่าให้เราบริโภค⁵⁰

⁴⁷ วินย. 5/59-60/58-61.

⁴⁸ วินย. 7/384/128.

⁴⁹ วินย. 2/140-141/148-149.

⁵⁰ เจื้อจันท์ อชพรรณ (มิตโจ), โอวาทสี่ของท่านเหลียวฝาน (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธพาณิชย์, 2534), หน้า 110-111.

ในนิทานปล่อยสัตว์ ได้กล่าวถึง ข้าราชการตรวจเก็บภาษีคนหนึ่งที่มีมลทินชื่อเจียง ชื่อ หลี่ ชี ในขณะที่เขาได้ออกไปตรวจเก็บภาษีไรรู้ในหมู่บ้านชนบทได้พบครอบครัวหนึ่งซึ่งยากจนมาก ทั้งบ้านเหลือแม่ไก่เพียงตัวเดียว เจ้าของบ้าน จึงคือนำแม่ไก่ซึ่งกำลังนอนกกไข่อยู่ มาฆ่าเป็นอาหารเลี้ยงต้อนรับ หลี่ ชี กำลังสลิ้มสถือด้วยความเหน็ดเหนื่อยได้มองเห็นหญิงหนึ่งสวมชุดสีเหลือง คุณเข้าไหว เขาอยู่ที่หน้าประตูบ้านสักครู่เขาก็ตกใจตื่นได้สติเมื่อได้ยินเสียงแม่ไก่ซึ่งกำลังจะถูกรังของชีวิต เขาจึงรีบออกไปห้ามไว้ทัน อีกหนึ่งเดือนต่อมา เมื่อเขากลับมาที่บ้านนั้นอีกก็เห็นแม่ไก่พาลูกไก่ตัวน้อย ๆ ออกมาต้อนรับ ขณะที่เขาเสร็จสิ้นภารกิจในหน้าที่แล้ว จึงเดินทางกลับ ระหว่างทางเขาได้ประจันกับเสือตัวหนึ่งซึ่งวิ่งเข้ามาเพื่อทำร้าย แต่ต้องตะลึงเมื่อแม่ไก่ของชวานาตัวนั้นได้บินตรงเข้าจิกลูกตาเสือทันที เสือร้ายเมื่อได้รับบาดเจ็บก็กระโจนหนีเข้าไป หลี่ ชี ผู้มีใจกรุณาจึงรอดตายมาได้เพราะไม่กินเขาก็ไม่ถูกเขากิน⁵¹

การปฏิบัติกรุณาต่อสรรพสัตว์โดยไม่บริโภคนเนื้อสัตว์ นั้น เป็นการส่งเสริมบุคคลให้มีจิตสำรวม ง่ายแก่การปฏิบัติธรรม และการบรรลุนิพพาน ดังพระพุทธทวณะในมหายานสูตรพรรณนาไว้ว่า

"บุคคลใด งดเว้นจากการกินเลือดกินเนื้อสัตว์ทั้งปวง ย่อมกระทำความเมตตาบารมีให้เต็มบริบูรณ์ หากบุคคลใดยังหลงกลืนกินเนื้อสัตว์ทั้งหลายอยู่ เขาได้ชื่อว่า ทำลาย เมตตพันธ์แห่งพุทธะที่มีอยู่ในตน ย่อมต้องได้รับบาปอย่างมหันต์ ผู้ที่บำเพ็ญธรรม หากยังไม่หยุดกินเนื้อ ก็ไม่สามารถบำเพ็ญไปได้ตลอดรอดฝั่ง"⁵²

จึงกล่าวได้ว่า การเลี้ยงสัตว์เพื่อนำไปฆ่าเป็นอาหารของมนุษย์ นั้น เป็นบาป เพราะไม่ได้กระทำด้วยความกรุณาต่อสัตว์อย่างแท้จริง รวมทั้งเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมและเราอาจพบโดยทั่วไปว่าเนื้อสัตว์ยังเป็นบ่อเกิดของโรคในทุกระบบของร่างกาย เริ่มตั้งแต่ระบบย่อยอาหาร ระบบทางเดินอาหาร และระบบขับถ่าย ซึ่งมีโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรคต่าง ๆ มากมาย อีกด้วย

⁵¹ รัศมีธรรม, นิทานปล่อยสัตว์ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เพื่อ อี ชู ปัน ชื่อ, 2542), หน้า 45-47.

⁵² หวัง ชื่อ ไฉ่, กินเจเว้นกรรม (เชียงใหม่ : เชียงใหม่สหนวกิจ จำกัด, 2535), หน้า 1-51.

4.3 กรรณมาเป็นสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ในสังคม

บุคคลในสังคมจำเป็นต้องปฏิบัติกรรณาด้วยสิทธิและหน้าที่ที่มนุษย์พึงมีต่อกัน ดังข้อความในบันทึกโอวาทส์ของท่านเหลียวฟานที่ว่า "มนุษย์จักทรงความเป็นมนุษย์อยู่ได้ก็ด้วยจิตที่มีเมตตากรรณา การเอาชนะสิ่งที่ยากที่สุดก็คือใจของตนเอง ดังนั้นจึงต้องเริ่มปลูกฝังจิตให้มีเมตตากรรณาก่อน การสังสมคุณธรรมใด ใด ก็ต้องเริ่มที่จิตอันกรรปด้วยเมตตากรรณาเป็นหลัก" ในการทำดีต่อผู้อื่นที่สำคัญ จะขาดไม่ได้ก็คือ หลักแห่งความกรรณา ด้วยการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งมี 10 วิธีคือ

1. การช่วยเหลือผู้อื่นทำความดี โดยถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ
2. การรักและเคารพทุกคนอย่างเสมอหน้ากัน แม้ทุกคนจะมีสถานภาพและจิตใจไม่เหมือนกัน แต่ทุกคนก็เป็นเพื่อนมนุษย์ที่ต้องเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ดังนั้น นักปราชญ์ทั้งปวงจึงไม่ชอบให้คนเกลียดกัน ตูถูกกัน แต่ต้องมีน้ำใจรักและเคารพกันอย่างเสมอหน้า จึงจะมีสันติสุขเกิดขึ้นได้
3. สนับสนุนผู้อื่นให้เป็นผู้มีความดีพร้อม โดยใส่ใจในคนที่รักดี ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนให้กำลังใจ ปรึกษาประครองเพื่อให้เขาเป็นคนดีพร้อมให้ได้ แม้เขาจะถูกผู้คนปรักปรำ ก็จงช่วยชี้แจงปกป้อง และยอมรับข้อปรักปรำ นั้นว่า ตนมีส่วนผิดอยู่ด้วย
4. ชี้ทางให้ผู้อื่นทำความดี โดยพยายามช่วยเขาให้พ้นจากความหายนะ ด้วยการปลุกคนฝันร้ายให้ตื่นจากความฝัน นั้น โดยให้ความรู้ความคิดที่ดีงามแก่เขา เพื่อเขาจะได้ตื่นจากฝันร้ายกลายเป็นฝันดี ทั้งด้วยคำพูด และด้วยการบันทึกไว้เป็นหนังสือให้เขาอ่านเพื่อแก้ไขตน
5. ช่วยเหลือผู้ที่อยู่ในความคับขันให้ทันเวลา และจะต้องช่วยแก้ไขสถานการณ์ด้วยสติปัญญาที่รอบคอบ เพื่อทำให้การช่วยเหลือนั้น ประสบความสำเร็จ
6. กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ โดยไม่ควรคำนึงว่าจะได้บุญสักเพียงใด แต่จงช่วยให้ได้ทัน่วงที ด้วยความเมตตากรรณาอย่างยิ่ง เช่น การเป็นอาสาสมัครช่วยขุดคูส่งน้ำยามหน้าแล้ง หรือสร้างถนนเพื่อป้องกันน้ำท่วม หรือซ่อมสะพานที่ชำรุดเพื่อการสัญจรที่สะดวก หรือให้อาหารแก่คนยาก ให้น้ำแก่คนกระหาย
7. ไม่ทำตนเป็นปุโสเมเฟ้าทรัพย์ แต่ต้องหมั่นบริจาคทาน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้รู้จักทานคือการให้เสียก่อน เพราะการให้คือการเสียสละ ทั้งอายุตนะภายใน และอายุตนะภายนอก รวมทั้งทรัพย์สินเงินทอง

8. ถ้างัวไว้ซึ่งความเป็นธรรม เพราะธรรมะทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากห้วงแห่งความทุกข์ มีอิสระเสรีที่จะอยู่ในโลกต่อไปก็ได้ จะไปให้พ้นจากโลกก็ได้ บุคคลพึงปฏิบัติตนด้วยธรรมะแล้วพึงสอนให้ผู้อื่นรู้จักธรรมะ จึงจะเรียกว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่รู้ซึ่งในพระกรุณาคุณ พระปัญญาคุณ และพระบริสุทธิ์คุณของพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างแท้จริง

9. เคารพผู้มีอาวุโสกว่า เช่น ในครอบครัวย่อมมีบิดามารดา พี่ชายพี่สาว ที่มีอาวุโสกว่าเรา เราต้องเคารพ รัก รู้จักปรนนิบัติเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุข ให้ความสุขสำราญ สนับสนุนกลมเกลียว ยิ้มแย้มแจ่มใส พุดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะแก่ท่าน เมื่อนานไปก็จะเป็นผู้มีนิสัยที่ดีงาม

10. รักชีวิตผู้อื่นดุจรักชีวิตตนเอง ตั้งทำนใจจง ผู้เป็นแบบฉบับของการบริหารประเทศด้วยกฎหมาย จารีต และพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วยจิตกรุณา เช่น ใ้ห้จัดการเช่นสงฆ์สงฆาในเดือนแรกของปีซึ่งเป็นเวลาที่พืชพันธุ์ธัญญาหารมีโอกาสดเจริญเติบโต ง่ายแก่การเจริญครรภ์ของสรรพสัตว์⁵³

ในทางกฎหมายของไทย ได้เน้นให้บุคคลตระหนักถึงความสำคัญของกรุณาโดยยึดหลักกรรมข้อกรุณาเป็นการกระทำและหน้าที่ของมนุษย์ที่พึงปฏิบัติต่อกัน ดังที่ ประสพสุข บุญเดช ได้อธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 มาตรา 1564 ว่า บิดามารดาพึงมีสิทธิและหน้าที่ต่อบุตร คือ หน้าที่อุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษากับบุตรในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์ และมาตรา 1567 หน้าที่ในการใช้อำนาจปกครอง เช่น กำหนดที่อยู่ของบุตร ทำโทษบุตรตามสมควรเพื่อว่ากล่าวสั่งสอน ให้บุตรทำการงานตามสมควรแก่ความสามารถและฐานะานุรูป เรียกบุตรคืนจากบุคคลอื่นซึ่งกักบุตรไว้โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ส่วนสิทธิและหน้าที่ของบุตรที่พึงมีต่อบิดามารดา ได้แก่ มาตรา 1561 สิทธิที่จะใช้ชื่อสกุล มาตรา 1563 บุตรจำต้องเลี้ยงดูบิดามารดา และมาตรา 1562 บุตรจะฟ้องบุพการีไม่ได้⁵⁴

ในกรณีของสามีภรรยา ตามมาตรา 1461 ว.2 ระบุไว้ว่า "สามีภรรยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน..." การช่วยเหลือ หมายถึง การช่วยเหลือกันในครัวเรือน การประกอบกิจการงานและส่วนตัว หากสามีหรือภรรยาเจ็บป่วย อีกฝ่ายก็มีหน้าที่ช่วยเหลือ ดูแล รักษา หรือนำส่งโรงพยาบาล (ฎีกาที่ 2361/2514) ส่วนหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดู เป็นการเกื้อกูลให้ชีวิตสมรสอยู่

⁵³ เจือจันทน์ อักษรณ (มิตโง), โอวาทสี่ของท่านเถลี่ยผาน, หน้า 98-110.

⁵⁴ ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2534), หน้า 519-560.

ด้วยกันโดยปกติสุข สามีกิริยาต้องอุปการะซึ่งกันและกันในคราวจำเป็น... หากวิเคราะห์ในแง่กลับกัน หากสามีละทิ้งไม่เลี้ยงดูภริยา ภริยาฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ (ฎีกาที่ 1236/2479) แต่การที่ภริยาไม่ยอมไปอยู่กับสามีที่บ้านสามีโดยไม่มีเหตุสมควร แม้จะยกเลิกมาตรา 1454 เดิมไปแล้ว ก็ควรถือว่าเป็นความผิดของภริยา จะฟ้องค่าอุปการะเลี้ยงดูไม่ได้ (ฎีกาที่ 614/2490, 883/2502)⁵⁵

กรณีผู้ค้าประกัน เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งกฎหมายให้สิทธิและหน้าที่ผู้ค้าประกันไว้ ดังที่ ชุมพล จันทราพิทย ได้กล่าวไว้ว่า ผู้ค้าประกันเป็นบุคคลที่เนื้อไม่ได้กิน หนั่งไม่ได้รองนั่ง มีแต่เสียประโยชน์ ดังนั้น ก่อนการชำระหนี้แทนบุคคลอื่น ควรปรากฏว่า ลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินที่จะชำระหนี้อย่างแท้จริง อาจเพราะเหตุนี้ กฎหมายจึงให้สิทธิผู้ค้าประกันไว้ เช่น ในมาตรา 688, 689, 690 ซึ่งเป็นสิทธิที่จะถึงของผู้ค้าประกัน และมาตรา 693 เป็นสิทธิที่ผู้ค้าประกันจะไล่เบี้ยเอาจากลูกหนี้ ดังนี้

1. มาตรา 688 บัญญัติว่า "เมื่อเจ้าหนี้ทวงให้ผู้ค้าประกันชำระหนี้ ผู้ค้าประกันจะขอให้เรียก ลูกหนี้ชำระก่อนก็ได้ เว้นแต่ลูกหนี้จะถูกศาลพิพากษาให้เป็นคนล้มละลายเสียแล้ว หรือไม่ปรากฏว่า ลูกหนี้อยู่ในพระราชอาณาเขต..."

2. มาตรา 689 บัญญัติว่า "ถึงแม้จะได้เรียกลูกหนี้ชำระหนี้ดังกล่าวมาในมาตราก่อนแล้ว ก็ตาม ถ้าผู้ค้าประกันพิสูจน์ได้ว่า ลูกหนี้ นั้น มีทางที่จะชำระหนี้ได้ และการที่จะบังคับลูกหนี้ นั้น จะไม่เป็นการยากไซ้ร้ ท่านว่าเจ้าหนี้ จะต้องบังคับการชำระหนี้รายนั้น จากทรัพย์สินของลูกหนี้ก่อน..."

3. มาตรา 690 บัญญัติว่า "ถ้าเจ้าหนี้มีทรัพย์สินของลูกหนี้อึดถือไว้เป็นประกันไซ้ร้เมื่อผู้ค้าประกัน ร้องขอ เจ้าหนี้จะต้องให้ชำระหนี้เอาจากทรัพย์สินซึ่งเป็นประกันนั้นก่อน" มาตรานี้ก็ยึดถือหลักที่ว่า ผู้ค้าประกันนั้น เป็นอันดับรองลงมา จะชำระหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระ เพราะถ้าลูกหนี้มีทรัพย์สินอะไรพอที่จะยึดเอามาขายทอดตลาดได้ ก็เป็นความยุติธรรมด้วยประการทั้งปวงที่เจ้าหนี้จะต้องเอาชำระหนี้จาก ทรัพย์สินนั้นก่อน

4. มาตรา 693 บัญญัติว่า "ผู้ค้าประกันซึ่งได้ชำระหนี้แล้ว ย่อมมีสิทธิที่จะไล่เบี้ยเอาจากลูกหนี้ เพื่อคืนเงินกับดอกเบี้ย และเพื่อการที่ต้องสูญหาย หรือเสียหายไปอย่างไร้ประโยชน์เพราะการค้ำประกันนั้น อนึ่ง ผู้ค้าประกันย่อมเข้ารับช่วงสิทธิของเจ้าหนี้บรรดามีเหนือลูกหนี้ด้วย เช่น ก ซึ่งเป็นลูกหนี้ ได้กู้เงินจาก ข (เจ้าหนี้) จำนวน 100,000 บาท โดยมี ค เป็นผู้ค้าประกัน ถ้า ค ได้ชำระหนี้คืนเงินและดอกเบี้ยให้ ข

⁵⁵ ชาติชาย อัครวิบูลย์ และสมบุญณ์ ชัยเศรษฐิยะ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521), หน้า 104-

แทน ก เป็นเงินทั้งสิ้น 115,000 บาทแล้ว ค ก็ยอมมีสิทธิไต่เบี่ยเงินนี้พร้อมดอกเบี้ยอีกร้อยละ 7.5 ต่อปี จาก ก ได้⁵⁶

ในกระบวนการแห่งศาลยุติธรรมและการพิพากษาคดีเพื่อลงโทษผู้กระทำผิดด้วยกรณฯ จึงก่อให้เกิดทฤษฎีปรับปรุงแก้ไข ซึ่งมีวัตถุประสงค์ป้องกันไม่ให้บุคคลที่ได้กระทำผิดมาแล้ว กลับกระทำผิดซ้ำขึ้นอีก นอกจากนี้ ยังเป็นการพยายามหาหนทางให้ผู้ที่ได้กระทำผิด เกิดความประสงค์ที่จะยับยั้งไม่ให้กระทำผิด เป็นการยึดคุณธรรมข้อกรณฯเป็นหลักในการพิจารณาคดีความ ดังที่ วิชา มหาคุณ ได้กล่าวถึงวิธีการปรับปรุงแก้ไขที่สำคัญคือ

1. พยายามหลีกเลี่ยง ไม่ให้ผู้กระทำผิดประสบกับสิ่งที่จะทำให้ตายคุณลักษณะประจำตัวของเขา เช่น การปล่อยตัวผู้กระทำผิดโดยรอกการลงโทษผู้กระทำผิดไว้ หรือปล่อยผู้กระทำผิดก่อนรับโทษจำคุกครบกำหนด

2. ปรับปรุงผู้ต้องโทษระหว่างคุมขังโดยฝึกหัดอาชีพ ให้การศึกษาแก่ผู้ต้องโทษ อบรมทางศาสนาและศีลธรรม รักษาพยาบาลทั้งทางร่างกายและจิตใจ

3. แก้ไขสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะครอบครัวของผู้กระทำผิด เพื่อให้ครอบครัวมีความเข้าใจในตัวผู้กระทำผิดดีขึ้น และมีส่วนช่วยเหลือผู้กระทำผิดให้สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้

4. ให้ความช่วยเหลือหลังจากพ้นโทษ เช่น แนะนำทางดำเนินชีวิตและช่วยเหลือโดยหาอาชีพให้ ตลอดจน ตั้งเงินทุนเพื่อให้ผู้พ้นโทษกู้ยืม ไปใช้ในการก่อสร้างตัว

หลัก 5 ประการ ในการลงโทษของผู้พิพากษา มีดังนี้

1. ผู้พิพากษาต้องวางตนเป็นกลางอย่างเคร่งครัด
2. การวางโทษจะต้องเป็นไปตามอัตราโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมาย
3. เมื่อจะลงโทษผู้ใด ให้คำนึงถึงทฤษฎีการลงโทษทั้งสามคือ ทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการทดแทน ข่มขู่ หรือปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำผิด โดยพิจารณาวางโทษให้เหมาะสมกับจำเลยแต่ละคน ทั้งนี้ต้องระลึกถึงหลักของพระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ที่ว่า

ก. ลักษณะของผู้ร้าย จำเลย ผู้ต้องโทษ เป็นคนชนิดใด มีต้นตออันเกิดสหายหรือเป็นผู้ดี
ว่านอนสอนง่าย

⁵⁶ หมูพล จันทราพิพย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะคำประกัน
จำนอง จำนำ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 26-35.

- ข. ลักษณะของผู้ถูกทำร้าย เป็นคนชนิดใด เช่น เป็นผู้หญิง เด็ก หรือคนทุพพลภาพ ซึ่งศาลควรระมัดระวัง ความทุกข์เวทนาและความเสียหาย ซึ่งผู้ถูกทำร้ายได้รับจากความผิดของจำเลยด้วย
- ค. ประโยชน์ของรัฐบาลหรือสาธารณชน
- ง. กิริยาอาการที่จำเลยกระทำผิด เช่น กระทำลงด้วยความทารุณร้ายกาจ ศาลก็ควรวางโทษจำเลยเหล่านี้ให้หนักและพอเป็นบทเรียนแก่ตัว
- จ. ผลของความผิดนั้น จำเลยได้กระทำผิดโดยเป็นผลดีหรือผลร้ายประการใด
4. การลงโทษ ควรเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกันสำหรับคดีที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน
5. พึงระลึกถึงภาษิตกฎหมายที่ว่า "ตุลาการที่ดีย่อมไม่พิพากษาอรรถคดีโดยอัตโนมัติ หรือตามใจตนเอง แต่ยอมพิพากษาตามตัวบทกฎหมายและความยุติธรรม"⁵⁵

4.4 การปลูกฝังพฤติกรรมกรรณาในสังคมไทย

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า หากบุคคลมีความรู้ ความสามารถ เป็นคนดี และมีคุณธรรมข้อกรรณาแล้ว สังคม ประเทศชาติย่อมเกิดความร่มเย็น สันติสุข และเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องเร่งปลูกฝังคุณธรรมข้อกรรณาลงในจิตใจของประชาชนให้มีพฤติกรรมกรรนามากขึ้นทุกยุคทุกสมัย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

○ การปลูกฝังความกรรณา นั้น เริ่มได้จาก การหัดให้บุคคลเป็นคนใจดี มีน้ำใจ รู้จักการให้วัตถุสิ่งของ ให้ความรู้ความเข้าใจ ให้สติปัญญาในการเมตตากรรณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละ เริ่มจากบุคคล สถาบันทางสังคมและขยายไปเป็นระดับชาติ ดังที่ กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการได้ระบุไว้ ดังนี้

1. รู้จักมีความกรรณาในตนเองก่อน เมื่อรู้ว่าตนเกลียดทุกข์นั้นใด ผู้อื่นก็เกลียดทุกข์เช่นนั้น ใจก็จะอ่อนโยน ง่ายแก่การปลูกฝังกรรณาในผู้อื่น

⁵⁵ วิชา มหาคุณ, *ศาลยุติธรรมและการพิพากษาคดี* (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2536), หน้า 32-38.

2. พึงระลึกถึงผู้อื่นที่เคยแสดงน้ำใจ หรือกิริยาอาการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และกรุณาต่อตนเองแล้ว ตนย่อมรู้สึกสำนึกในบุญคุณ รักใคร่นับถือ และอยากขอบคุณผู้นั้น เป็นเหตุให้เกิดความปรารถนาที่จะ กรุณาผู้อื่นได้อีกแนวทางหนึ่ง

3. หัดให้เด็กเล็กรู้จักกรุณาต่อสรรพสัตว์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันกันเอง รวมทั้งขจัด และ ป้องกันนิสัยทารุณโหดร้าย และเห็นแก่ตัว ไม่ให้ปรากฏในเด็กและทุกคนในสังคม

4. ชี้แจงให้เห็นว่า ความกรุณา คือ การช่วยตนและสังคมให้ดำรงอยู่ได้อย่างผาสุก ตรงข้ามกับ สังคมที่ประกอบด้วยคนเห็นแก่ตัว สังคมนั้น ย่อมทรงอยู่ไม่ได้⁵⁸

ความกรุณาเป็นเงื่อนไขจำเป็นในการทำสิ่งดีงาม ดังนั้น การปฏิบัติกรุณาจึงต้องปฏิบัติให้ครบ องค์ธรรมและตรงตามความหมาย ด้วยสติปัญญา ดังคำพรรณนาที่ว่า

"การแสดงธรรมบ่อย ๆ แก่บุคคลผู้เจียมตนรับฟัง นี้เลิศกว่า การพูดถ้อยคำอันเป็นที่รัก การชักชวนผู้ไม่มีศรัทธา ให้ตั้งมั่น ทรงไว้ ได้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ชักชวนผู้ละเมียดสติ ให้ตั้งมั่น ทรงไว้ ได้ถึงพร้อมด้วยสติ ชักชวนผู้ไม่อยากให้ ให้ตั้งมั่น ทรงไว้ ได้ถึงพร้อมด้วยการให้ปัน ชักชวนผู้มีปัญญาทรมาน ให้ตั้งมั่นทรงไว้ ได้ถึงพร้อมด้วยปัญญานี้เลิศกว่าการประพาด ประโยชน์ทั้งหลาย"⁵⁹

เพื่อให้การบำเพ็ญกรุณาไม่ผิดพลาดจึงต้องปฏิบัติกรณาดังนี้

1. ปฏิบัติด้วยความเข้าใจความหมาย

เมื่อผู้ใดตกอยู่ในอาการที่เกิดมีความหวนไหวในจิต หนึ่งนึกดูคายไม่ได้ในเมื่อเห็นผู้อื่นต้องถูก ทุกข์ครอบงำแล้ว จำเป็นต้องประกอบการช่วยเหลือ ด้วยการขจัดอันตรายให้หายไป โดยไม่หวังผล ตอบแทนจากการช่วยเหลือ ภาวนาวิหารีหรือผู้เป็นเจ้าของกรุณา ย่อมเกิดความเอ็นดูสงสาร ช่วยบำบัด

⁵⁸ กรมการศาสนา, กองวัฒนธรรม. *ศีลธรรมและวัฒนธรรมไทย* (กรุงเทพมหานคร : กรมการ ศาสนา, 2521), หน้า 30.

⁵⁹ รัศมีธรรม, *พระประทีปแห่งเมตตาและอาหารสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม* (เชียงใหม่ : บริษัท เชียงใหม่สหนวกิจ, 2535), หน้า 85.

ทุกข์ที่เกิดขึ้น และช่วยป้องกันทุกข์นั้นไม่ให้เกิดขึ้นมาอีกตามควรแก่สถานการณ์ อาจช่วยด้วยทรัพย์สิน
สิ่งของ เรี่ยวแรง สติปัญญา จิตที่บริสุทธิ์ สะอาด ร่าเริง ไม่คิดเบียดเบียน และไม่โสกะหรือโสกจริต
หรือเศร้าโศกใจ กล่าวคือ หากช่วยไม่ได้ ก็ไม่เสียใจ⁶⁰

บุคคล ควรเริ่มปฏิบัติกรณาโดยแผ่เมตตากรณาให้ตนเองเป็นลำดับแรก จากนั้น ก็แผ่ไปถึงผู้อื่น
โดยแผ่ไปยังผู้ที่มีอุปการคุณก่อน จากนั้นจึงแผ่ไปยังคนที่รัก คนเฉย ๆ และคนมีเวรต่อกัน ซึ่งมี
อุปสรรคมากเพราะยากที่จะทำใจได้ด้วยความคิดแค้น ซึ่งซึ่ง มักจะเกิดขึ้นก่อนเสมอ หากประสบ
อุปสรรคอย่างนี้ พึงพิจารณาถึงโทษของความโกรธแค้นนานาประการ หากพิจารณาอย่างนี้แล้ว ความ
โกรธ เกลียดยังไม่ระงับไป พึงพิจารณาถึงกัมมัสสกตา คือความที่สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเอง
ใครทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับมรดกแห่งกรรมนั้น เขาโกรธ เขาทำร้ายเราก็เป็นกรรมของเขา ถ้าเราโกรธ
เขา ทำร้ายเขา ก็ชื่อว่า เราก่อกรรมให้แก่ตัวเราเอง

หากความโกรธแค้นยังไม่ระงับ พึงระลึกถึงพระพุทธรักษาของพระศาสดาทั้งในปัจจุบันและใน
อดีต ที่พระองค์ทรงอดกลั้นต่อการล่วงเกินข่มเหงรังแกมาแล้ว เช่น สมัยเมื่อเสวยพระชาติเป็นจันติวาที
ดาบส เป็นพญาช้างฉัททันต์ เป็นพญาสิงห์ เป็นพระเจ้าสีหะ เป็นต้น แม้จะมีความทุกข์ทรมานปานใด
ก็มีได้ทำใจให้โกรธต่อผู้ทำร้ายและออกตัญญู ก็เราเป็นสาวกของพระศาสดา เหตุใดจนเล่าจึงไม่ดำเนิน
ตามปฏิบัติแห่งพระองค์ แม้ในชาติปัจจุบัน พระศาสดาก็ไม่เคยพิโรธหรือทำร้ายใคร หากระลึกถึง
พระพุทธรักษาเช่นนี้แล้ว ความเกลียดก็ยังไม่หายไปจากใจ จากนั้น พึงระลึกถึงความสัมพันธ์ระหว่าง
ทางแห่งการท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏอันยาวนานว่า คน ๆ นี้ อาจจะเคยเป็นมารดา หรือบิดาของเรา อาจ
เคยลำบากยากเข็ญต่าง ๆ เพื่อช่วยถนอมชีวิตเรา อาจเคยช่วยชีวิตเราดังนี้ เป็นต้น แล้วพึงระลึกถึง
อานิสงส์ของกรณาตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ เช่น ผู้มีความกรุณาข่มหลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุข
หากใจยังไม่สงบ พึงแยกธาตุ คือพิจารณาบุคคลที่ตนโกรธเกลียดว่า เราโกรธอะไรเขา โกรธหมหรือชน
หรือเลียบ ฟัน หนั่ง ธรรมดา บุคคลนั้นประกอบขึ้นด้วยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ โดยแท้จริงแล้ว บุคคล
และสัตว์มีแต่เพียงธาตุเท่านั้น เราจะโกรธธาตุทำไม หากผู้บำเพ็ญเพียรระลึกอยู่อย่างนี้ ความโกรธ
แค้นยังไม่หายไป แต่นั่นพึงกระทำโดยอุบายอันฉลาด คือให้ของแก่เขา หรือรับของจากเขา

หากทำได้เช่นนี้ ความโกรธของเราก็จะหายไป หรือความโกรธของเขาแม้จะติดแน่นมาหลาย
ชาติก็จะระงับลง เมื่อใจสงบลง เห็นคนที่มีเวรต่อกันเหมือนเป็นมิตรรักของตนแล้ว ผู้บำเพ็ญเพียรควร

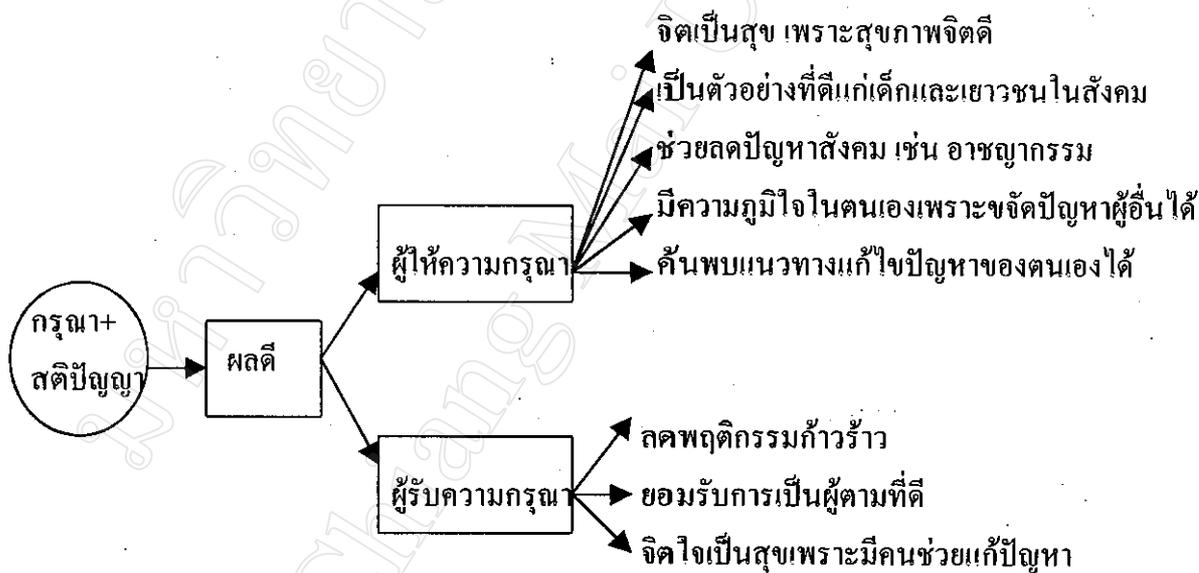
⁶⁰ วัดราชบพิตร, แนววิวัฏคามิกุศลวิธาน (กรุงเทพมหานคร : วัดราชบพิตร, 2511), หน้า 11-14.

แผ่กรุณาให้กว้างออกไป จนไม่มีขอบเขต พึงมีกรุณาเสมอกัน ทั้งในตนเอง คนที่รัก คนเฉย ๆ และในคนที่เคยชัง จากนั้น พึงแผ่กรุณาไปทิศทั้งปวงไม่มีขอบเขต จิตก็จะถึงอัปนาคือฌาน

พฤติกรรมกรุณาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อผู้รับและผู้ให้อย่างมหาศาล ดังพระราชนิพนธ์ของในหลวงรัชกาลที่ 6 ซึ่งแปลมาจากหนังสือเรื่อง เวนิสวานิช (The Merchant of Venice) ของเชกสเปียร์ ที่ว่า

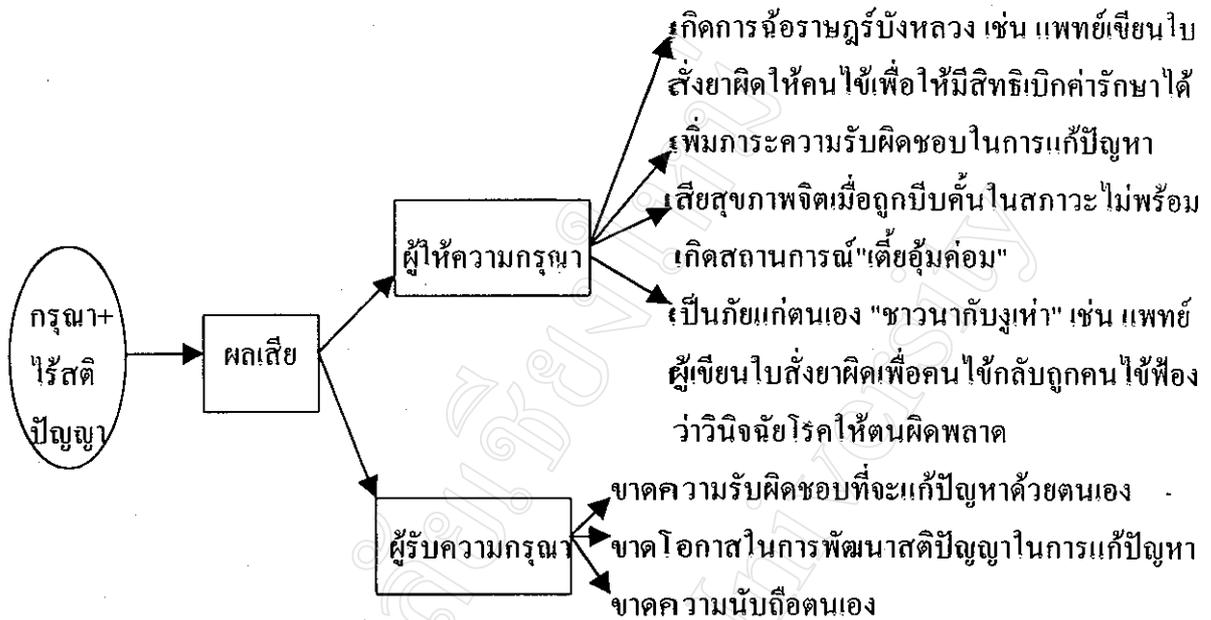
“อันว่าความกรุณาปรานี จะมีใครบังคับก็หาไม่
 หลังมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน
 เป็นสิ่งดีสองชั้นพลันปลื้มใจ แห่งผู้ให้และผู้รับสมถวิล
 เป็นคำดั่งเลิศพลั่งอื่นทั้งสิ้น เจ้าแผ่นดินผู้ทรงพระกรุณา”⁶¹

อย่างไรก็ตาม หากปฏิบัติกรุณาโดยไร้สติปัญญา ย่อมก่อให้เกิดผลข้างเคียงที่เป็นโทษอย่างมหันต์แก่ผู้รับและผู้ให้อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ดังแผนภาพ ผลดีและผลเสียของพฤติกรรมกรุณา ดังนี้

แผนภาพที่ 4 ผลดีของกรุณาที่ประกอบด้วยสติปัญญา

⁶¹ ธรรมพุทธ. เมตตาพุทธนิยาม (กรุงเทพฯ : บริษัทฟ้าอักษร จำกัด, 2541), หน้า 2.

แผนภาพที่ 5 ผลเสียของกรณารัฐปัญหา

จากแผนภาพที่ 4 และ 5 แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างการให้ความกรุณาด้วยสติปัญญากับการให้ความกรุณาโดยปราศจากสติปัญญา นั้น ก่อให้เกิดผลดีและผลเสีย ตามลำดับ ดังนั้น บุคคล สังคม และรัฐบาลพึงพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ลึกซึ้ง ด้วยสติปัญญาก่อนการปฏิบัติกรณาดังตัวอย่าง แนวคิดเรื่องเมตตาทุนนิยม ของวิษุวัต ที่ว่า การบริจาคทานเพื่อบำรุงการกุศล เป็นวิธีการหนึ่งของการช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ แต่ในทางตรงกันข้าม การบริจาคทาน นั้น อาจกลายเป็นการส่งเสริมบุคคลให้เดินไปตามเส้นทางแห่งการเสื่อมสิ้นคุณค่าในตนเองได้ ด้วยการบริจาคทานจะประสบผลสำเร็จก็เฉพาะกรณีที่บุคคลสิ้นไร้แล้วซึ่งความสามารถหรือเป็นการช่วยแก้ปัญหาในกรณีที่เร่งด่วนเท่านั้น เช่น รัฐบาลได้ทุ่มเทเงินจำนวนมหาศาลเพื่อแก้ปัญหาสังคมมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ โดยการจัดตั้งสถาบันเพื่อประกันสังคม เป็นการแสดงออกถึงความกรุณาของสถาบันต่าง ๆ เหล่านั้น แม้จะมีจุดประสงค์ที่เต็มไปด้วยเจตนาดีเพียงไรก็ตาม แต่บ่อยครั้ง สิ่งเหล่านี้ กลับสร้างความเสียหายและทำลายความนับถือคนให้หมดสิ้นไปอย่างน่าเสียดาย ด้วยความหวังที่จะให้เป็นพาหนะแห่งความเมตตากรณาดังกล่าว แต่ในที่สุดก็ต้องพบกับความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะสิ่งเหล่านี้ เป็นเพียงการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้าในระยะสั้นให้ผ่านพ้นไป เท่านั้น หากได้เป็นการแก้ไขด้วยความกรุณาอย่างแท้จริงในระยะยาวไม่มีการแก้ไขปัญหาลในระยะสั้นดังกล่าว จึงเปรียบเสมือนการลงทุนที่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากเกินไป

ดังนั้น เมื่อความจำเป็นที่คุกคามชีวิตได้ผ่านพ้นไป จึงจำเป็นต้องมีความกรุณาในระยะยาว เข้ามาแทนที่ ความกรุณาในระยะยาวนี้คือ การช่วยให้บุคคลอื่นสามารถช่วยตนเองได้ เพราะการช่วยผู้อื่นให้สามารถช่วยตนเองได้ เป็นการให้รางวัลแก่พวกเขาด้วยความร่วมมือเพื่อหาวิธีการที่จะทำให้เขาเป็นบุคคลที่สามารถยืนหยัดอยู่ด้วยลำแข้งของตนเองได้ ตัวอย่าง การให้ความรู้แก่บุคคลที่ต้องโทษถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ เป็นการสร้างความรู้แก่พวกเขาว่าทำอย่างไรจึงจะมีชีวิตใหม่ โดยการมีงานทำในอนาคต เมื่อพ้นโทษออกไปแล้ว เมื่อท่านนั่งติดอยู่กับใครบางคน ที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ในที่คุมขังนานถึงสามสิบปี และเมื่อท่านมองเขาแล้วเห็นว่า เขาช่างเหมือนท่านเป็นอย่างมาก นั้น มันเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่ท่านจะต้องรู้จักที่จะติดต่อกับบุคคลที่มีอะไรแตกต่างกว่าที่ท่านและเป็นอยู่ "จงยื่นมือ แต่อย่ายื่นเงิน"⁶²

ดังนั้น หากเราแสดงออกซึ่งความกรุณาโดยการช่วยบุคคลให้สามารถช่วยตัวเองได้ ก็เท่ากับเราได้สร้างสายสัมพันธ์ ที่จะนำความสุขและความสมปรารถนามาสู่ชีวิตของผู้ให้และผู้รับด้วยวิธีการที่ดีที่สุดนั่นเอง

2. ยึดมั่นในหลักบุญกิริยา

กรุณา เป็นองค์ประกอบข้อหนึ่งของพระพุทธคุณ โดยมีบุญกิริยา คือ ทาน ศีล ภavana เป็นเบื้องต้นของการปฏิบัติอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อขจัดรากเหง้าของอกุศลธรรมคือ ความโลภและความหลง

คนเราทุกคนสร้างบ้านเรือนของเราด้วยไม้ ด้วยวัสดุอย่างดี ก็เพื่อให้ความคงทนแข็งแรง ได้อาศัยอยู่ได้อย่างมีความสุข ร่างกายของเราก็เช่นกัน เราควรสร้างร่างกายของเราด้วยอาหารที่เป็นธรรมชาติอันแท้จริงของมนุษย์ เพื่อให้ช่วงเวลาที่มียังชีวิตอยู่บนโลกนี้ ได้มียังชีวิตอยู่อย่างมีความสุข เช่นเดียวกัน ด้วยอาศัยความกรุณาเป็นหลัก มนุษย์จึงพึงปฏิบัติกรุณา เพื่อเข้าสู่ความเป็นพุทธะ ดังที่ เกียรติวรรณ อมาตยกุล ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า

1. บุคคลพึงไม่ฆ่าสัตว์หรือไม่ทำลายชีวิตอื่น ๆ รวมถึงการไม่กระทำการให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตอื่นในปริมาณน้อยที่สุดที่เราจะทำได้ ดังนั้น ก่อนที่เราจะทำร้ายชีวิตของสัตว์ต่าง ๆ เพื่อการบริโภค หรือเพื่อใช้ในการผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น กระเป๋าสตางค์ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เราต้องยอมรับ

⁶² วิษุวัต, เมตตาทุนนิยม (กรุงเทพมหานคร : เรือนบุญ, 2541), หน้า 195-438.

ด้วยเช่นกันว่านี่คือการเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น ๆ แล้ว สิ่งมีชีวิตย่อมรักในการที่จะดำรงชีวิตอยู่เฉกเช่นตัวเราเอง เมื่อคิดได้ดังนี้ จึงต้องเลิกเบียดเบียนหรือทำลายชีวิตอื่น ๆ

2. การคิด การใช้คำพูดและการกระทำที่เจตนาให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์และมีความสุข จะทำให้จิตใจของเราสงบสุขไปด้วย ดังนั้น การมีจริยธรรมในข้อนี้จึงหมายถึง การพูดความจริง รวมทั้งการเงียบ การไม่พูด หรือการใช้คำพูดที่บิดเบือนความจริงไปบ้าง เพื่อสวัสดิภาพและความสุขของผู้อื่นเป็นสำคัญ เช่น บิดาของเรากำลังป่วยหนักด้วยโรคหัวใจกำเริบ และกำลังรับประทานอาหาร ในขณะที่เดียวกัน มีคนส่งโทรเลขมาบอกว่าคุณปู่ซึ่งเป็นที่รักยิ่งของบิดาเสียชีวิตแล้ว หากบิดาถามถึงโทรเลขนั้น เราก็ควรจะตอบคำถามนี้โดยบิดเบือนความจริงไปบ้างอาจจะบอกว่าคุณปู่ไม่ค่อยสบาย ย่อมดีกว่าบอกว่าคุณปู่ที่รักยิ่งเสียชีวิตเพราะอาจทำให้บิดาของเราซึ่งเป็นโรคหัวใจกำเริบ และไม่ได้เตรียมรับข่าวร้ายนี้มาก่อน อาจจะตกใจและเสียชีวิตไปด้วยอีกคน

3. การไม่นำ หรือแม้แต่การคิดที่จะนำสมบัติของผู้อื่นมาเป็นของเรา หลักจริยธรรมข้อนี้ครอบคลุมไปถึงการไม่เอาเปรียบสังคม ไม่เอาสมบัติที่ควรจะเป็นของคนในสังคมมาเป็นของคน เช่น การไม่จ่ายค่าโดยสารรถประจำทาง การหลีกเลี่ยงภาษี การคอร์รัปชันเวลาของทางราชการ การเอาเปรียบถูกจ้างด้วยการให้ค่าจ้างต่ำกว่าความเป็นจริง

4. การพยายามมองให้ทะลุเปลือกนอกของความเป็นสิ่งของ พืช สัตว์ บุคคล ความเป็นพวกเขา พวกเขา จนเห็นถึงสภาวะของความเป็นพุทธะที่มีอยู่ในทุกสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นส่วนที่อยู่ลึก และละเอียดอ่อนที่สุด จากนั้น จงปฏิบัติกับทุกสรรพสิ่งด้วยความรู้สึกที่ดีงาม แม้เป็นการปฏิบัติที่ยากกว่าจริยธรรมทุกข้อที่กล่าวมา แต่ผู้คนที่สามารถปฏิบัติจริยธรรมข้อนี้ได้โดยการลดความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่พวกพ้อง ความรู้สึกแบ่งแยกพวกเขาพวกเขา โดยให้ความสำคัญแก่สรรพสิ่งมากขึ้น พร้อมกับมอบความกรุณาที่ยิ่งใหญ่ ให้แก่มวลมนุษย์ สัตว์ และสรรพสิ่งทั้งหลายมากขึ้น จริยธรรมข้ออื่น ๆ ที่กล่าวมาก็จะเกิดมีขึ้นมาเอง เช่น ถ้าเราเป็นพ่อค้า และมองเห็นสภาวะของความเป็นพุทธะที่มีในตัวลูกค้า เราก็จะไม่สามารถพูดเท็จ หลอกลวง โกง หรือ เอาเปรียบลูกค้าของเราได้ ถ้าเราเป็นหัวหน้าที่มองเห็นสภาวะของความเป็นพุทธะที่มีในตัวลูกน้อง เราก็จะให้เกียรติและให้ความยุติธรรมแก่ลูกน้องเป็นอย่างดี ถ้าเราเห็นสภาวะของความเป็นพุทธะที่มีในสัตว์ทั้งหลาย เราก็จะมีความรัก ความเมตตา กรุณา สงสาร และไม่สามารถทำร้ายหรือทารุณสัตว์ต่าง ๆ ได้

5. การดำเนินชีวิตในรูปแบบที่เรียบง่ายและการรู้จักแบ่งปันส่วนเกินของชีวิตต่าง ๆ ให้กับผู้อื่น หมายถึงการดำเนินชีวิตในรูปแบบที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ สุ่มหลงกับความสบายทางวัตถุต่าง ๆ มากเกิน

ไป การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ตามความจำเป็นของชีวิต และการรู้จักแบ่งปันส่วนเกินต่าง ๆ ของชีวิตให้แก่ผู้อื่น หลักจริยธรรมข้อนี้ เน้นให้เราเคารพสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยเหตุที่ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้มีจำนวนจำกัด ถ้าผู้ใด มีการสะสมกักตุน และใช้ทรัพยากรเหล่านี้อย่างฟุ่มเฟือยแล้ว ก็จะเป็นการละเมิดสิทธิการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของเพื่อนมนุษย์อื่น ๆ ซึ่งจะส่งผลให้เพื่อนมนุษย์อื่น ๆ ขาดแคลนปัจจัยเบื้องต้นในการดำรงชีวิตได้ อย่างไรก็ตาม หลักจริยธรรมในข้อนี้ไม่ได้ปฏิเสธความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่อย่างไร กลับเน้นถึงการนำเทคโนโลยีต่าง ๆ เหล่านี้ไปใช้อย่างเหมาะสมตามสถานที่ กาลเวลา และบุคคล เช่น การโดยสารเครื่องบิน การมีรถยนต์ การแต่งชุดสากลไปทำงานอาจจะเป็นเรื่องฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นในอดีต กลับมีความจำเป็นมากในปัจจุบัน ดังนั้น แก่นแท้ของจริยธรรมข้อนี้ก็คือ ความพยายามที่จะใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอเหมาะ และรู้จักแบ่งปันส่วนเกินต่าง ๆ ของชีวิตแก่ผู้อื่นตามสมควร⁶³

อาคารบ้านเรือนที่ปลูกสร้างลงบนพื้นที่ที่ปรับดีแล้ว ย่อมมั่นคง แข็งแรง อยู่ได้นานนับใจ การปลูกฝังคุณธรรมความดีข้อกรณาให้มนุษย์ในสังคมปฏิบัติอย่างถูกต้อง ย่อมส่งผลให้เกิดความเจริญไปบุคลย์ สันติสุขแก่สังคมมากเพียงนั้น เพราะทำให้บุคคลในสังคมอยู่อาศัยด้วยความเห็นอกเห็นใจ ให้อภัยกัน ขอมรับในกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ด้วยความกรุณา จึงทำให้บุคคลในสังคมไม่เห็นแก่ตัว ในทางตรงกันข้าม กลับมีความเสียสละช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี แบ่งปัน ดังนั้น หากเห็นผู้อื่นประสบทุกข์พึงยื่นมือเข้าไปปกป้องช่วยเหลือด้วยความเต็มใจและเห็นอกเห็นใจ

ในการปลูกฝังความดีใด ๆ จะสำเร็จได้ ต้องอาศัยการปลูกฝังคุณธรรมข้อกรณาเป็นรากฐาน ดังจะขยายความจากกุศลธรรมหรือสุจริตธรรม 10 ประการ ตามที่พระราชวิสุทธิโมลี⁶⁴ รจนเอาไว้ ดังนี้

1. เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกถ่วง มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่กุลแก่สัตว์ทั้งปวง
2. เว้นจากการลักทรัพย์
3. เว้นจากการประพฤตผิดในกาม ไม่ถึงความประพฤตล่วงในสตรีที่มารดาร์กษา บิดารักษา

⁶³ เกียรติกวีวรรณ อมาตยกุล. *วิถีแห่งพุทธะวิถีชีวิตแห่งความสุข*. (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2532), หน้า 59-77.

⁶⁴ พระราชวิสุทธิโมลี (ทองดี สุรเตโช), *หลักธรรมสำหรับพัฒนาธรรมจริยา* (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2526), หน้า 6-13.

พี่ชายน้องชายรักษา พี่สาวน้องสาวรักษา ญาติรักษา ธรรมรักษา มีสามี มีอาชญาโดยชอบ โดยที่สุคนธ์แม่สตรีที่บุรุษครองแล้วด้วยพวงมาลัย

4. เว้นจากการพูดเท็จ เมื่อถูกผู้อื่นนำไปเป็นพยานซักถาม เมื่อรู้ก็บอกความรู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่าไม่เห็นหรือเห็นก็บอกว่าเห็น ไม่เป็นผู้พูดเท็จทั้งรู้เพราะเหตุแห่งผู้อื่นบ้าง หรือเพราะเหตุเห็นแก่อำมิสเล็กน้อยบ้าง

5. เว้นจากการพูดต่อเสียด ไม่ฟังข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายคนหมู่นี้ หรือฟังข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้เพื่อทำลายคนหมู่นี้ เป็นต้น ที่ถูกคือต้องกล่าววาจาที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน

6. เว้นจากการพูดคำหยาบ ฟังกล่าววาจาที่ไพเราะ ชวนให้รัก จับใจ และไม่มีโทษ

7. เว้นจากการพูดคำเพื่อจ้อ ในทางตรงกันข้าม ฟังพูดถูกกาล พูดแต่คำจริง พูดอิงอรรถ อิงธรรม อิงวินัย พูดแต่คำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนดประกอบด้วยประโยชน์โดยกาลอันควร

8. ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่อยากได้วัตถุอันเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์ เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของผู้อื่นว่า โฉนหนอ วัตถุที่เป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์ เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของผู้อื่นพึงเป็นของเรา

9. ไม่พยายามปกป้องร้ายผู้อื่น ไม่มีความค้ำใจอันชั่วร้าย แต่พึงขอสัตว์เหล่านี้จึงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความมุ่งร้ายกัน ไม่มีทุกข์ มีแต่ความสุข พึงเป็นคนหนักแน่น รู้จักระงับใจ ระงับอารมณ์ให้ได้

10. มีความเห็นถูกต้อง เห็นชอบ ปฏิบัติชอบ ตามคลองธรรม คือรู้จักใช้สติปัญญาพิจารณาให้ถ่องแท้ และเพื่อรู้จักผิดชอบชั่วดีด้วยตนเอง เป็นการให้อิสระในทางความคิด ให้อริจักคิดถูกคิดเป็น พึงทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ความมีอยู่ในโลกนี้⁶⁵

เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์ย่อมมีคุณสมบัติ 2 ประการคือ ตัวเองมีความสะอาดทั้งทางกาย วาจา ใจ เป็นเนืองนิจ การแสดงออกก็ดูสะอาด บริสุทธิ์ เรียบร้อย งดงาม นำศรัทธาเลื่อมใส ผู้ใกล้ชิดและบุคคลในสังคมมีความพึงพอใจ⁶⁶ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ และนำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติได้โดยง่าย สังคมย่อมประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีพฤติกรรมที่ดีงามอันเนื่องมาจากความมีน้ำใจกรุณามากขึ้น ส่งผลให้สังคมมีความเป็นหนึ่งเดียว และประสบแต่ความสุขความเจริญก้าวหน้าตลอดไป

⁶⁵ ที.ปา. 11/359/245-246; 470/285.

⁶⁶ อง ทสก. 24/165/285.